

**Economistas
sin Fronteras**

MgE Dosierrak
25 zk., 2017ko udaberria

GENERO-IKUSPEGIA EKONOMIA SOZIAL ETA SOLIDARIOAN: EKONOMIA FEMINISTAREN EKARPENAK

AURKIBIDEA

AURKEZPENA: GENERO-IKUSPEGIA EKONOMIA SOZIAL ETA SOLIDARIOAN: EKONOMIA FEMINISTAREN EKARPENAK María Atienza REAS, Madril	4
MADRILGO EKONOMIA FEMINISTAREN SAREA, EKONOMIA SOZIAL ETA SOLIDARIOAREN BARNEAN ESKAKIZUN FEMINISTAK SENDOTZEAREN ESPERIENTZIA, ZEHATZA ETA KOKATUA, DEN ALDETIK Alicia Rius Madrilgo Ekonomia Feministaren Sarea	6
MUNDUKO EMAKUMEEN SAREAK EKONOMIA SOZIAL ETA SOLIDARIOAN EMAKUMEEN AUTOMATIZAZIOA AHALBIDETZEKO TRESNAK ERAIKITZEN DITU Quartiers du Monde	11
KULTURARTEKO ZIRKUITU EKONOMIKO SOLIDARIOEN ETA EMAKUMEEN ESKUBIDE EKONOMIKOEN INGURUKO ELKARRIZKETA. LOJAKO KASUA Leticia Urretabizkaia Hegoa	16
EGUNEROKOTIK AUKERA BAT SORTZEN DENEAN Victoria Villanueva Manuela Ramos mugimendua	21
EMAKUME LANDATARRA: ROL BERRIAK ZUZENEAN MERKATURATZEKO PROZESU ALTERNATIBOETAN Rosa Murillo Ekuadorreko Ekonomia Sozial eta Solidarioaren Mugimendua, MESSE	26
JAKINTZEI BURUZKO ELKARRIZKETAREN ESPERIENTZIA, EKONOMIA SOLIDARIOAREN ETA GENEROAREN IKUSPEGITIK Ela Pérez Alva San Marcoseko Unibertsitate Nazional Nagusia eta ESSren behatokia	29
EKONOMIA SOZIAL ETA SOLIDARIOA ETA MASKULINITATEAK Jhonny Jiménez Ekuadorreko Unibertsitate Zentrala eta Ekuadorreko Ekonomia Sozial eta Solidarioaren Mugimendua, MESSE	34
GLOSARIOA: FUNTSEZKO KONTZEPTUAK	40
GEHIAGO JAKITEKO	41

Laguntzailea:

Mugarik gabeko
Ekonomilariak

Economistas
sin Fronteras

Gure helburua da gizarte-arloan erantzukizuna hartuko duten herritarrak eraikitzen laguntzea, modu aktiboan jardun dezaten eta gizartea eraldatzeko premiarekiko konpromisoa har dezaten.

Mugarik gabeko Ekonomialariak (MgE) Garapenerako Gobernu Kanpoko Erakunde (GGKE) bat da, 1997an unibertsitate-esparruan sortua, eta gaur egun ekonomia bidezkoa, solidarioa eta iraunkorra eraiki nahi duten pertsonen osatua; erakundearen lehentasunezko asmoa pobrezia eta desberdintasunak desagerraraztea da.

Erreferentziazko GKE bat izan nahi dugu bidezko ekonomiaren bilaketan, eta gizarte- eta ekonomia-eragileen artean elkarrizketa errazten eta sareko lana sustatzen lagundu. Izan ere, gizartearen parte-hartze zabal baten bidez soilik lortu ahal izango dugu bidezko ekonomia bat.

Mugarik gabeko Ekonomialariak erakundearen uste dugu garapen-eredu berri bat behar dela, ekonomia gizakiaren zerbitzura jar dadin, eta ez, gaur egun gertatzen den bezala, milioika pertsona ekonomiaren zerbitzura egon daitezen.

Gure bazkideen aldizkako ekarpenei esker, iraupen luzeko proiektuak planifika eta gara ditzakegu, diru-laguntzen mende egon behar izan gabe.

Mugarik gabeko Ekonomialariak erakundeko bazkide egin eta aldizka gurekin kolaboratu nahi baduzu, bete gure webgunean eskuragarri dagoen formularioa:

www.ecosfron.org

Edo telefono honetan: 91 549 72 79

Gure dossierrek ekonomiari buruzko ikuspegi berriak ematen dizkizutela uste baduzu eta babesa eman nahi badiguzu, egin ekarpen bat:

EGIN DOHAINTZA ORAIN

Irabazi-asmorik gabeko erakundeei buruzko Espainiako legeriak zerga-arloko trataera onuragarriagoa ezartzen du pertsona fisikoek egindako dohaintzarako, eta, hala, PEFZaren kuotan murrizketa bat lortzen da.

ARGITALPEN-KONTSEILUA

José Ángel Moreno – *Koordinatzailea*
Luis Enrique Alonso
María Eugenia Callejón
Marta de la Cuesta
José Manuel García de la Cruz
Juan A. Gimeno
Carmen Valor

MgE Dosierrak, Economistas sin Fronteras erakundeak egina (<http://www.ecosfron.org/publicaciones/>), Creative Commons Aitortu-EzKomertziala-LanEratorririkGabe 4.0 Internazionala lizentzia baten pean banatzen da (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Baimenduta dago lanaren kopia egitea, osorik edo partzialki, bai eta haren jendaurreko jakinarazpena ere, betiere ez bada helburu komertzialarekin egiten eta jatorrizko lanaren egilea nor den aitortzen bada. Ez da baimentzen lan eratorririk sortzea.

MgE Dosierrak Mugarik gabeko Ekonomialariak erakundearen hiru hileroko argitalpen digital bat da.

Maketazioa: LA FACTORÍA DE EDICIONES

Azalaren fotomuntaketa (*ezkerretik eskuinera*):

- © Quartiers Du Monde (*emakume-taldea*)
- © Primi Palacios, Madrilgo Ekonomia Feministaren Sarea (*zuri-beltzeko argazkia*)
- © MESSE (*Ekuatorreko emakumearen argazkia*)

Mugarik gabeko ekonomialariak

c/ Ronda, s/n Bolunta

48005 • Bilbao • Bizkaia

Tel.: 94 415 34 39

ecosfron.euskadi@ecosfron.org

Ale honen koordinazioa:

María Atienza (REAS, Madril)

GENERO-IKUSPEGIA EKONOMIA SOZIAL ETA SOLIDARIOAN: EKONOMIA FEMINISTAREN EKARPENAK

María Atienza de Andrés
REAS, Madril

Ekonomia Sozial eta Solidarioak, barnean hartzen dituen hainbat ikuspegitatik, Europako esperientzietatik hasi eta Latinoamerikako askotariko joera autonomoetara, bereizgarri du zenbait elementu ardatz hartzea (solidaritatea, birbanaketa, iraunkortasuna), nagusi den sistema ekonomikoa zalantzan jartzen dutenak; hain zuzen, sistema horrek, merkatuaren legearen babespean, bere eragile prototipikoa, *Homo Economicus* alegia, maskulinoztat jotzen denarekin lotutako balioez hornitu du: lehiakorra, berekoa eta bere burua aski duena.

Bestalde, Ekonomia Feministak eskola neoklasikoaren suposizioei eta eztabaidatzei buruzko oso ikuspegi kritikoa hartu du, genero-zantzu handiak baitituzte, inpartzial eta aplikazio unibertsaleko gisa aurkezten badira ere. Joera horrek pertsonen bizi-kaliterako etxeek duten garrantzia azpimarratzen du, funtsezko ondasunen eta zerbitzuen (etxeko lanak eta zaintzalanak) ekoizle diren aldetik; hala ere, modu sistematikoa ahaztu eta alboratu dira analisi ekonomikoe-tan.

Hori guztia kontuan hartuta, sistema sozial eta solidario alternatibo baten parametroak aintzat hartuta (tokiko) garapen-ekimenak eraikitzeo, funtsezkoa da genero-ikuspegia txertatzea, eta, horretarako, emakumeak gizartean eta lurraldean duen rola aztertu behar da, rol-desberdintasunak aitortu behar dira, eta edozein analisi-esparrutan (ekonomikoa, soziala, kulturala eta ingurumen-arlokoa) desberdintasunezko egoera batetik abiatzen direla onartu behar da.

Ez da kasualitatea hemen azaldu diren ikuspegiarten, gure lurraldeko esperientziaz gain, Latinoamerikako zenbait herrialdeetakoak ere agertzea. Herrialde horietako askotan hazkunde ekonomikoa gertatu bada ere, *zaintzen krisia* gertatu da aldi berean, Espainiako sisteman gertatu den bezala. Sistema ekonomikoa neoliberalak oinarritzeko baliabideak eskuratzeko aukera ukatu die, modu sistematikoa, biztanleria-sektore zabalei, baliabide horiek ezinbesteko badituzte ere beren ugalketa biologiko nahiz sozialerako.

Globalizazio-prozesuak aurrera egin ahala, merkatu librean erdigunean kokatu da, eta kapital-metaketa bihurtu da azken helburua. Horren ondorioz, pertsonak eta natura ustiapen-baliabide gisa baliatu dira. Eta horrek eragin du, hain zuzen ere, zaintzen krisia. Sistema hori iraultzeko, ezinbestekoa da teoria kritikoak eraikitzea, bestelako postulatu batzuk garatuz, beste printzipio eta balio batzuetan oinarritutako helburuetarantz aurrera egiteko.

Ekonomia feministak (EF) eta ekonomia sozial eta solidarioak (ESS) biztanleria-sektore zabaletan gertatzen den ugalketa-krisiarekin lotutako alderdiak aztertzen dituzte, bereziki emakumeen egoerari erreparaturaz. Hainbat faktorek eragin dute *ekonomia* esan zaionaren eraikuntza hegemonikoan: patriarkatuak; ugalketaren ikuspegiaren naturalizatzek, emakumearen erantzukizun gisa ulertuta; eta ekoizpenaren eta ugalketaren arteko banantzek. Horrek guztiak egiturazko bidegabekeria-prozesuak sortu ditu.

Premisa horiek abiapuntu hartuta, galdera hauek sortzen dira: Ari al dira genero-ikuspegia txertatzen sistema ekonomikoa sozial eta solidarioak? Zer rol dauka emakumeak eredu horien eraketan? Zer ekarpen egiten dio ekonomia feministak sistema berri horri? Nor ari dira aurrera eramaten? Eredu ekonomikoa berri horietan, emakumearen rol hirukoitza betikotu egiten al da? Zergatik da garrantzitsua genero-ikuspegiak hitz egitea?

Dosier honetan, zazpi begirada eta esperientziaren birtartez, auzi horiei eta beste batzuei heldu nahi zaie, diziplinarteko ikuspegi batetik, gizarte zibileko erakundeetan, emakumeen mugimenduen eta akademiaren ekarpenen bidez.

Lehen artikuluan —*Madrilgo Ekonomia Feministaren Sarea, ekonomia sozial eta solidarioaren barnean eskakizun feministak sendotzearen esperientzia, zehatza eta kokatua, den aldetik*— Alicia Riusek (Madrilgo Ekonomia Feministaren Sarea) ekonomia sozial eta solidarioak eskakizun feministei egin dakizkieken

ekarpenei buruzko ibilbide labur bat egiten du, haren proposamenak kooperazioa baitu ardatz, eragile gisa, eta modu kolektiboan sustatutako ekintzazailtzak dakartzan aukerak nabarmentzen baititu.

Hurrengo ekarpenean, Quartiers Du Monde sarearenean —*Munduko Emakumeen Sareak ekonomia sozial eta solidarioan emakumeen automatizazioa ahalbidetzeko tresnak eraikitzen ditu*—, ekonomia sozial eta solidarioaren tresnetan genero-ikuspegia txertatzearen gaia lantzen da, ikuspegi praktikotik: partaidetzazko *Canvas* baten eraikuntza, eta emakumeen aktibo eta pasibo indibidual nahiz kolektiboen ebaluazioa, Boliviako kasu zehatzaren bitartez.

Hurrengo ekarpenak, Leticia Urretabizkaiarenak (HEGOA- Nazioarteko Lankidetzeta eta Garapenari buruzko Ikasketa Institutua) —*Kulturarteko zirkuitu ekonomiko solidarioen eta emakumeen eskubide ekonomikoen inguruko elkarrizketa. Lojako Kasua*—, Kulturarteko Zirkuitu Ekonomiko Solidarioen (KZES) zeregina azaltzen du, emakumeak ahaldundetzeko estrategia kolektibo bat den aldetik, ibilbide praktikoa baten bidez: Lojako kasua (Ekuador).

Victoria Villanuevaren (Manuela Ramos mugimendua) artikuluan —*Egunerokotik aukera bat sortzen denean*—, emakumeak autonomia ekonomikoa bereganatzeko prozesuari buruzko ibilbide historiko bat egiten da, eta azpimarratzen da zeinen garrantzitsua izan den emakumea lan-arloan sartzea, bere eskubideak aitortze aldera, mugarri izan den gertaera baten testuinguruan: Perun Etxeko Lan ez Ordainduaren Kontu Satelitea sortzea, 2011ko 29700 Legea onetsi ostean.

Rosa Murilloren (MESSE-Ekuadorreko Ekonomia Sozial eta Solidarioaren Mugimendua) artikuluan —*Emakume landatarra: rol berriak zuzenean mer-*

katuratzeko prozesu alternatiboetan—, landa-eremuaren eta hiriaren artean giza harremanak eraikitzeari buruz hitz egiten da, bai eta emakumeek merkatu-ratze-eremuak, hala nola azoka solidarioak, sortzeko prozesuan duten rolaz ere, eta azaltzen da horrek beren rol berrietan ahaldundetzea ahalbidetu diela emakumei.

Hurrengo ekarpenean, Ela Pérezen (Peruko San Marcosko Unibertsitate Nazional Nagusia) testuan —*Jakintzei buruzko elkarrizketaren esperientzia, ekonomia solidarioaren eta generoaren ikuspegitik*— jakintza humanistikoaren eta herri-jakintzaren arteko elkarrizketak sustatzeko beharrari buruz hausnartzen da, eta agerian jartzen da zer-nolako haustura dagoen unibertsitatearen eta gizartearen artean; aldi berean, emakumeen ahotsa ikusezin bihurtzen duen ikuspegi unibertsalari jabeltzeko beharraz ohartarazten da.

Dosierreko azken ekarpenak, Jhonny Jiménez (Ekuadorreko Unibertsitate Nazionala eta Ekuadorreko Ekonomia Sozial eta Solidarioaren Mugimendua-MESSE) artikulua —*Ekonomia sozial eta solidarioa eta maskulinitateak*—, maskulinitate tradizionalaren eraikuntza sozialari buruz hitz egiten du, bai eta maskulinitate berriei buruz ere, patriarkatua deseraikitze prozesu baten parte diren aldetik, bai eta ekonomia solidarioko erakundearen barnean genero-berdintasuna sustatzeko tresnak diren aldetik ere.

Dosier honetan aurkeztzen diren testuek norberaren ikuspegiak eta kokatutako esperientziak oinarri hartuta eraikitako begirada bat eskaintzen dute. Azaldutako ikuspegiaren eta errealitatearen aniztasunaren bidez, agerian jarri nahi izan da beharrezkoa dela begirada feminista bat hartzea, eredu berri bat eraikitze, herri-jakintzetan, klasean, etnien eta lurraldean errotutako ekonomiak oinarri hartuta. ■

Alicia Rius

Madrilgo Ekonomia Feministaren Sarea

Krisi ekonomikoa sortzen den garaietan, oinarritzko produktuak garestitzen direnean eta bizia zuzeneko mehatxuen pean dagoenean, zailtasunak gainditzeko bide gisa eredu kooperatiboak eraikitzea ez da gauza berria. Hori gertatu zen, hain zuzen ere, Ingalaterran, XIX. mendean; geroago, XX. mendean, Asian, Latinoamerikan eta Afrikan, alde biko erakundeek nahiz aldeaniztunek inposatutako egiturazko doikuntza-planen ondorioz; eta berriro ari da gertatzen European, XXI. mendean, kapitalismoaren metaketa-sistemak sortutako krisiei erantzuteko bitarteko gisa.

Dena den, gizakien arteko elkartasunean eta lankidetzan ikuspegi praktikoa bat badagoen arren, zalantzarik gabe (adibidez, lan-baldintzak okertzean eusteko aukera izatea, edota denen erabilerarako baliabideak sortzea eta kudeatzea), ekonomia sozial eta solidarioaren barnean dagoen ikuspegi estrategikoa —eskakizun feministei dagokienez bereziki— nabarmendu nahi izan dugu batik bat (esaterako, lan-arloan sexuen araberako banaketa oinarri duen paradigma aldatzea du helburu ikuspegi horrek). Ekonomia sozial eta solidarioan, barne-antolaketa taldearen horizontaltasunean oinarritzen da, prozesuak demokratikoak dira, eta aldarrikatzen dituen balioetako askok analisi feministaren ildoari jarraitzen diote. Hala, ahalmena izan dezake ez soilik norberaren konturako enplegua sortzeko eta hari eusteko, baizik eta modu kolektiboan eta irizpide feministak oinarri hartuta egiteko ere bai.

Ibilbide labur honetan, zehatz-mehatz kokatuko ditugu ekonomia sozial eta solidarioak izan ditzakeen potentzialtasunak, Madrilgo emakume kooperatibista batzuen eskakizun feministei begira, eta haren helburuak eta erronkak definitzeko lagungarria den esperientzia bat hartuko dugu ardatz: Madrilgo Ekonomia Feministaren Sarearena.

Eredu neoliberalak oinarri zuten politikak mundu osoan inposatu nahian ari zirenean, 1980ko hamarkadan —modu bereziki larrian garapen bidean dauden herrialdeak esan izan zaien horietan—, emakumezko hainbat akademiko, garapeneko teknikari

eta militante feministak bat egin zuten, hari aurre egiteko. Egiturazko doikuntza-planak esan zitzaizkien errenta baxuenak zituzten pertsonen bizi-baldintzak okertu zituzten; bereziki, emakumeenak, are gehiago bete behar izan baitzuten beren rol hirukoitza (ekoizpenekoa, ugalketakoa eta komunitarioa), etxean lan gehiago eginez, bai eta kanpoan ere, jarduera komunitarioetan, gizarteari eusteko ahaleginean. Honetan datza biziraupenaren pribatizazioaren (Benería, 2008) fenomeno hori: familia-unitateen gain —zehazki, emakumeen gain— uztea lehen estatuek ematen zituzten zaintza-zerbitzuen ardura.

Bi fronte horietan (sistema patriarkalaren eta kapitalistaren kontra)¹ borrokatu behar diren garrantzia agerian jarri zen krisiaren testuinguruan —eta krisi sistemiko bat sortzen den bakoitzean gertatzen da—, beren egoera hobetzea lortu zuten emakumeek (lanmerkatuan sartzea, eta seme-alabak hazteko eta mendedasunerako laguntzak) berriro ere zaintzaile-rola bete behar izan zutenean, beren egoera soziala (sistema patriarkalaren barnean) oso gutxi aldatu delako eta aldaketak ez direlako finkatu.

Fronte patriarkal-kapitalista bikoitz horren kontrako borrokan, beharrezkoa da paradigma berri bat garatzea, bizitza bera, zentzu zabalean ulertuta, helburu izanik. Batetik, sistema patriarkalak sexuen araberako lanbanaketa zorrotza inposatzen du, emakumeei esleitzen die zaintza-lanen ardura, eta pobretzera eramaten ditu, ez soilik baliabide ekonomikoei dagokienez (lanaldiaren murrizketa, emakumeen langabezia-tasa altuak, lanaldi bikoitzak eta hirukoitzak, eta abar), baizik eta beren denbora eta espazio propioak izateko aukera ukatzen dielako ere bai.

Gainera, patriarkatuak maskulinoztat jotzen denarekin lotutako orori ematen dio balioa, eta horren ondorioz,

1. Patriarkatuaren eta kapitalismoaren harremanari buruz, lan hauek kontsulta daitezke: Firestone, Shulamith (1976), Delphy, Christine (1970), Federici, Silvia (2010) eta Pérez Orozco, Amaia (2014).

lan-sektore feminizatueta prekaritatea oso handia da, eta ia ez dute lan-arloko bermerik (hori bereziki esanguratsua da etxeko lanetan aritzen diren emakumeen kasuan, ez baitute lan-hitzarmen kolektiborik, ezta langabezia-prestaziorik eta abar ere. Sektore horrek mugimendu feministaren babesia izan du, haren egoera agerian jartzen eta presio egiten jardun baitu, Espainiak LANeren 189. hitzarmena berrets dezan).

Bestalde, sistema kapitalista batez ere emakumeek egiten duten doako zaintza-lan horretaz baliatzen da, lan- eta merkatu-sistema jakin bat eraikitzeko, erreferentzia nagusizat hartuta zaintza-lanen ardurarik ez duten pertsonak, gizonak nagusiki, lan-merkatuan txertatzen direnak, beste pertsona batzuk zeregin horietaz arduratzen diren bitartean. Hala, sistema kapitalistaren langile-eredua sexuen arabera lan-banaketatik onura lortzen duen subjektua da. Beraz, sistema kapitalista eta patriarkala oso estu lotuta daude, zaintza-lanen ardura hartzeko moduak ekoizpen-eredua ere irauliko bailuke.

Ekintzaitzak dakarren aukera krisi-garaietan

Ekonomia feministaren eta ekonomia sozial eta solidarioaren arteko harremana sendotu egin zen 1980ko hamarkadatik aurrera. Krisi ekonomikoko testuinguruetan, langabezia hazten denean —bai laurogeiko hamarkadan bai gaur egun—, ekintzaitza suspertu egiten da, eta hori baliatuta, ekonomia sozial eta solidarioko enpresen sustapena ekoizpen-sistema eralda dezakeen bitarteko bihurtu da.

Haren enpresa-ereduan, lehiakortasuna jada ez da eragilea, eta etekina ez da helburua. Aitzitik, eredu horretan, kooperazioa, ekitatea eta elkartasuna dira oinarriak, eta pertsonak ezartzen ditu erdigunean; eta nor bere aldetik ekintzaile izateak dakarren arrisku indibidualaren ordez, enplegu kolektiboa eta, horrekin batera, arriskuaren banaketa, sustatzen dira. Lanaren antolaketari dagokionez, egitura horizontala eta demokratikoa da, biltzar bidezkoa, eta kideen arteko berdintasuna bermatzen duena. Horrek erronka garrantzitsua dakarkio nagusi den sistemari, eredu kapitalista eta patriarkala baititu oinarri, eta eredu horiek, hain zuzen ere, bazterketa, menderakuntza/sumisio harremanak eta indibidualtasunaren fantasia sustatzen baitituzte (Hernando, 2012).

Gaur egun, Espainian bada haren jardura arautzen duen lege bat: Ekonomia sozialari buruzko martxo-

ren 29ko 5/2011 Legea.² Lege horrek aurrerapausoa ekarri du beste enpresa-eredu batzuk ageriko egite aldera, baina oraindik ez dago legezko aitortzarik, ekonomia sozialaren gidalerro diren printzipioak jasotzen dituenik; printzipio horiek REAS Sareen Sareak³ 2011ko maiatzean onartutako Ekonomia Solidarioaren Gutunean.⁴ jasota daude

Printzipio horietako bi, bereziki, feministen ekarpenez hornitu dira: lana eta ekitatea. Lanaren definizioan, ez da kontuan hartzen merkatuan diruaren truke egiten dena soilik; ordaindu gabe egiten diren lan guztiak ere barnean hartzen dira, horiei esker eusten baitzaie gizarteei. Definizio horren ildotik, lan guztiak balioetsi behar dira, baina ez soilik eta nagusiki ikuspegi monetaristatik, balioespen sozialaren eta, batez ere, bidezko banaketaren bitartez baizik. Horregatik, enpresen kontzientziazioa sustatu behar da, onar dezaten haietatik kanpo egiten den lana, ugalketa alegia, biziari bizirik eusten diona, erraz eta arintasunez egin dadin ahalbidetu behar dela, horretarako ordutegi eta neurri egokiak ezarriz.

Ekitate-printzipioari dagokionez, alderdi hauek jasotzen dira gutun horretan: enpresen erabaki- eta ordezkari-organotan ordezkariak parekotasunezkoa izan behar duela; soldatetan berdintasuna izan behar dela; eta enpresen barruan denetarikoa lanek izan behar dutela aitortza.

Arrazoi horientatik, ekonomia sozial eta solidarioa feminismo antikapitalistak bere gain hartutako eta sustatutako erronka izan da, emakumeek beren konturako enplegua sortzeko beharrari erantzuteko, irizpide egokiak oinarri hartuta, emakumeen egoera hobetzeko nahiz ordezkari-sistemetan duten posizio kolektiboa eraldatzeko helburuarekin.

Esperientzia kokatua: Madrilgo Ekonomia Feministaren Sarea

Azken hamarkadetan, feminismoen eta ekonomia solidarioaren artean behin eta berriz izan dira elkarrizketak, benetako ekitatea lortzeko bidean praktika oinarri hartuta landutako proiektuak ebaluatze aldera. Elkarrizketa horien artean, nabarmentzekoa da Ma-

2. <<https://www.boe.es/boe/dias/2011/03/30/pdfs/BOE-A-2011-5708.pdf>>.

3. <<http://www.economiasolidaria.org/>>.

4. <<http://www.economiasolidaria.org/carta.php>>.

nilan 2013ko azaroan izandako Ekonomia Sozial eta Solidarioaren Sustapenerako Nazioarteko Sarearen (ESSNS) nazioarteko bilkura. Han, emakume-talde batek ekonomia sozial eta solidarioan genero-ikuspegi txertatzeko adierazpen bat landu zuen, eta osoko bilkuran aurkeztu. Adierazpen horretan, azpimarratu zuten zeinen garrantzitsua den ikuspegi feminista txertatzea nahiz emakumeen eta gizonen arteko berdintasunari arreta handiagoa jartzea, ekonomia sozial eta solidarioaren prozesuetan nahiz garapenean.

Ikuspegi feminista ekonomia solidarioan benetan txertatzeko bitartekoak jartzearen garrantzia ikusirik, eta hartako kide eta emakume gisa izandako esperientzia oinarri hartuta, 2014ko irailean lau erakunde mistok eta emakume-erakundek Madrilgo Ekonomia Feministaren Sarea sortu genuen; gaur egun, hogeita erakunde eta profesional baino gehiago gara sare horretako kide. Funtsezkoa iruditzen zitzaigun enpresei ahotsa eta agerikotasuna ematea eta enpresek beren ekimenak eta proposamenak sendotzea, aldi berean haien barnean rol sexistak erreproduzitzea eragotziz.

Beste kezka hau ere sortu zitzaigun: prekarietate-egoeran bizi ziren emakumeek ekintzailtzako aholkularitza-zerbitzuetara jotzen zutela, gero eta gehiago, beren segurtasun material urria arriskuan jarriz. Horren arrazoia zen besteren konturako lana lortzea gero eta zailagoa zela, eta oso prekarioa zela. Hala, ekintzailtzaren ideia behar gisa sortzen zen batez ere: diru-sarrerak lortzeko beharrari erantzuten zion, ez desira bati. Sarea emakume horiek ohartarazteko eta haiei laguntzeko ere sortu zen. Ekintzaile izatea erabakitzen bazuten zein ez, beharrezkoa zen emakume horiek informazioa izatea, ohartzeko zer dakarren ekintzaile izateak emakume izanik. Izan ere, hala, lana eta bizitza pribatua uztartzea ez da errazagoa (uste hori oso zabaldua badago ere); beharrezkoa da ahalduntzea, bankuekin eta bezeroekin negoziatzeko; eta horrez gain, enpresen laguntza-sarea behar da.

Horregatik, abiapuntuko diagnostiko bat lantzea erabaki genuen, Sarea helburu horiei begira arreta emateko bidean jartzeko. Sarea 2014ko azaroan aurkeztu zen lehenengoz, Zaragozan izandako Ekonomia Sozial eta Solidarioaren Nazioarteko I. Biltzarrean.⁵ Han, tailer bat egin genuen, kontzeptu hau definitzeko: «bizitza merezi duen bizitza» (Amaia Pérez Orozco ekonomialari feministak erabilitako terminoa baliatuta).

Idea zen behin bizitza hori definituta, zer bizitza motatarantz jo nahi dugun zehaztuta, Sarea baliagarri izatea eta zubi-lanak egitea helburu horietako batzuk lortzeko bidean. Behin ideia definituta, haren ezauzgarriak zehazteko, hizkuntza informatikotik egokitutako bi termino baliatu genituen: *aurrebaldintzak* eta *postbaldintzak*.

Aurrebaldintzak terminoarekin honi egiten diogu erreferentzia: emakumeek behar dituzten gutxieneko baldintzak, beste gaitasun batzuk garatzeko bidean aurrera egiteko, ekoizpen-proiektu baten bitartez. Esparru honetan, **garapenaren** ideiak bere baldintzak ditu, helburu bat baita bere-berean, ez bitarteko bat. Horregatik, ezin daiteke edonola bideratu.

Postbaldintzek, berriz, honi egiten diote erreferentzia: espero daitekeena, ibilbidea behar bezala egin denean. Behin hasiera eta garapena ongi definituta, betetzea espero dugun itzulera-balioak dira postbaldintzak.

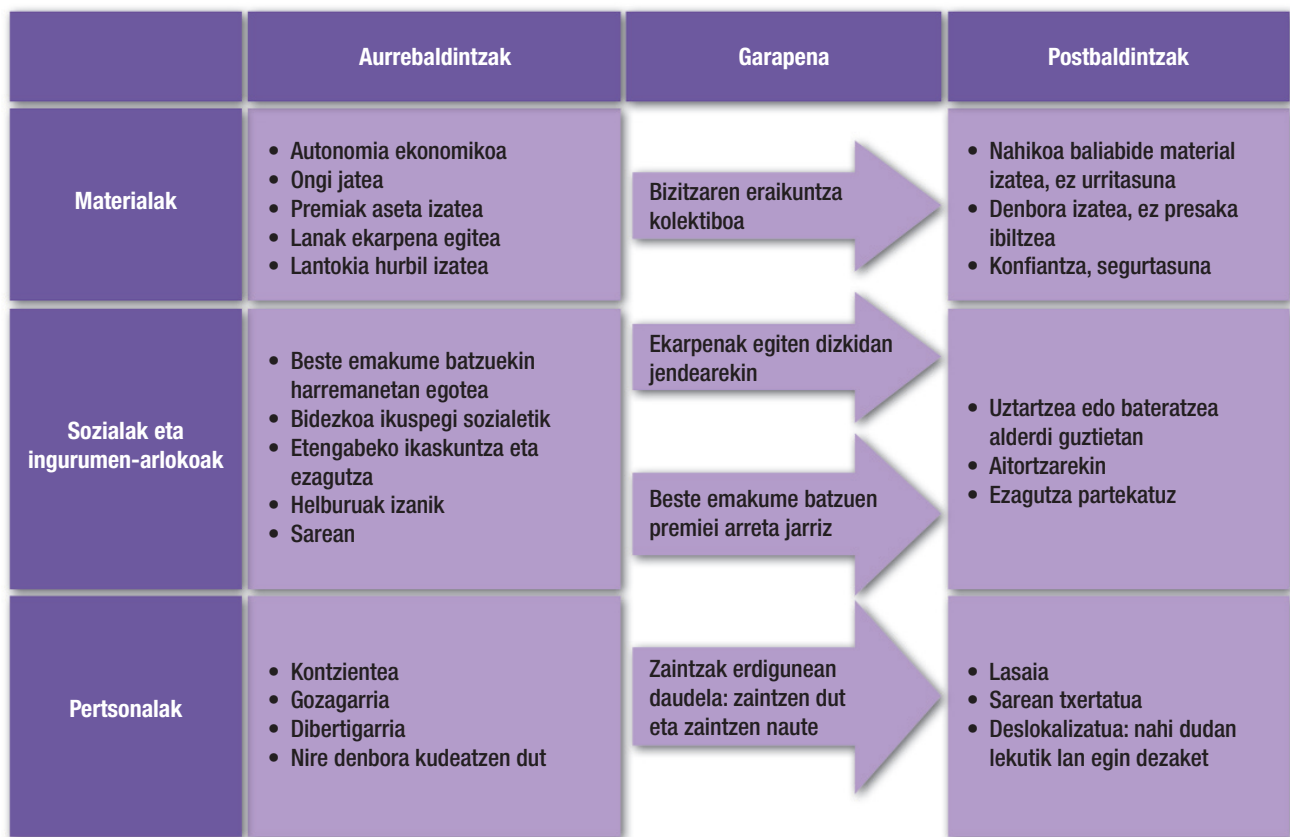
Termino horiek lagungarri izan zitzaizkigun *bizitza merezi duen bizitza* ibilbide gisa ulertzeko, ikuspegi estatikotik urrunduz, eta ohartzeko badirela baldintza batzuk hasieratik bete behar direnak (zuzenean lotuta daude oinarrizko premiekin), eta beste batzuk definitutako baldintzetan bideratutako garapenaren ondorio direla (generoaren araberako interes estrategikoak). *Bizitza merezi duen bizitza* kontzeptuak dena hartzen du, hasieratik amaierara, ez dago lotuta helburuarekin soilik.

Aurrebaldintzak erabilgarriak izan zaizkigu, egoera ahulean dauden emakumeak ohartarazteko, ulerdezaten oso garrantzitsua dela *babes-egoera* bat izatea, alderdi ekonomikoan eta bizitzan oro har eusteko, ekoizpen-proiektua emaitzak ematen hasi bitartean.

Definizio hori landu ostean, elkarrizketa sakonak egin ziren bost emakume feminista eta kooperatibistarekin; ekoizpen-sektoreetan txertatutako proiektuak zituzten, sektore maskulinizatueta nahiz feminizatueta. Haie-tan beteranoena zen emakumeak duela hogeita hamar urte hasi zuen bere ibilbidea, eta gaur egun presidentea da estatuko kooperatiba-konfederazio nagusietako batean. Denbora gutxien zeramanak duela bost urte abiatu zuen bere jarduera. Elkarrizketa horietatik, Ekonomia Feministaren Sarea zer beharri erantzun behar dien ondorioztatu genuen:

5. <<http://economiameting.net/es/>>.

Iturria: erakundeak egina.

Soldatapeko lanari dagokionez, azaldutako lorpenak...

Ekonomia sozial eta solidarioaren esparruan sartutako beste emakume batzuen errealitatera hurbiltzetik ateratako ondorioetako bat lan-sistemari buruzkoa da: izan ere, bide ematen du oinarrizko premiei erantzuteko, soldata baten eta baliabide komunen kudeaketaren bidez, eta aldi berean beste emakume batzuen hobekuntzan laguntzen da, lan militantearen bidez. Emakumeek kontatutako esperientzien bitartez haien ongizatearen berri jakin dugu, kanpotikako murrizketak egonik ere.

Enplegu-mota horren bidez bizitzako helburu batzuk lortu izana ere azpimarratzen da: nahi duten horretan lan egitea eta iruditzen zaien bezala antolatzea, lanaldiak norberaren aukeren arabera diseinatzea, beren ekintzen bidez justizia soziala lortzen laguntzea, eta modu kolektiboan eta demokratikoan lan egitea.

Lan kooperatiboaren bidez, kooperatiben arteko lan-sareak eratu dituzte, eta ekonomia sozial eta solidarioaren esparruan sartutako beste emakume batzuen hobekuntzarako eskakizunak zehaztea lortu dute. Kontakizun horiek erakusten dute lana plazera oinarri hartuta bizi daitekeela, eta lana militantziazatik bananduta ez dagoen errealitate bat izatea lor daitekeela.

Eta erronkak...

Zehaztutako erronkak askotarikoak dira. Alde batetik, ekonomia sozial eta solidarioak estatuen eta erakundeen laguntza behar du, hartan txertatutako proiektuak sendotzeko. Horrez gain, lan-sistema horrek ez du lortu bere baitan sexuen arabera banaketa gaitzitea, ez eta horrek dakartzan arazoak ere.

Eremu mistoetan, oraindik ere zereginak sexuen arabera banatzen dira, emakumeen ekarpinak gutxien dira eta ez zaie benetan erantzuten haien eskakizunei. Bestalde, zaintza-lana oraindik ere emakumeen ardura da batik bat, eta ez da ageriko egiten eta ez da ordaintzen. Izan ere, enpresek lana eta familia-bizitza uztartzeko neurriak hartzen badituzte ere, oraindik ere emakumeak dira gehienbat horiek uztartzen dituztenak. Horrek ikusarazten digu lan-kategoria berriak sortzeko beharra dagoela, aspaldiko mugak gaindituz, eta erantzun sortzaileak emanez.

Horrez gain, ikusarazten digu arazo sozialei ezin zaiela erantzun pribaturik eman, hala ez baitira egiturazko akatsak konponduko. Etxeko lanei dagokionez, beharrezkoa da estatuen, banakoen eta enpresen inplikazioa, oso errotuta dagoen hesi hori gainditzeko.

Halaber, pentsarazten digu elkarrekin gogoeta egiten jarraitu behar dugula, alderdi honi buruz: nola egin geure ikuspegi sozialetik emakume edo gizon gisa modu esanguratsuan definitzen gaituzten rola, barneratutako mugak gainditze aldera, bai eta arauak haustean nork bere buruari ezarritako zigorrak gainditze aldera ere.

Beharrezko babesari buruz...

Estatuaren betebeharra da, Espainiako Konstituzioan jasota dagoen moduan, pertsonen arteko benetako berdintasuna eta parte-hartzea eragozten duten oztopoak kentzea. Beraz, haren zeregina da helburu hori lortze aldera gizartean zehaztutako beharrei erantzutea.

Emakume kooperatibisten bizitzari buruz egindako azterlan soil horretatik ondorioztatu da beharrezkoa dela begirada eta proposamen feministak txertatzea, estatuaren barnetik (*femocracia* deritzona), eta estatuak elkarrizketa izatea emakumeen oinarriko erakundeekin, generoaren arabera interesak ez daitezen ezerezean geratu interes orokorraren izenean.

Bizitza erdigunean jartzearen konplexutasunari buruz...

Sistema hegemonikoaren ordeztatu ordena berri bat ezartzea planteatzen dugunean, pertsonen bizitza erdigunean jarriz, hau da sortzen zaigun lehen zalantza: Nola egin? Ekonomia sozial eta solidarioa da, hain zuzen, ekoizpen-ehuna antolatze moduetako bat, irizpide etikoak oinarri hartuta, premia sozialei erantzuteko.

Sistema hegemonikoa ez bezalako bizitza-hautabideei buruzko proposamen horietatik ondorioztatu daiteke *bizitza duin* kontzeptua ez dela garrantzitsua helburu gisa soilik, baizik eta baita prozesu gisa ere. Horren lekukotza ematen dute elkarrizketatutako emakumeek; haien diskurtsoetan, plazeraren sententzia azaleratzen da, bai bizitzaren bai lanaren inguruan.

Eta horren amaierako gogoeta gisa, ordena berri horren egituraketaren inguruko galdera hau egin daiteke: Ongizatea sortzen al dit lortu nahian nabilen bitartean?

Bibliografia

- Arruzza, C. (2015). *Las sin parte. Matrimonios y divorcios entre feminismo y marxismo*. Bartzelona. Sylone.
- Benería, L. (2008). «De la armonía a los conflictos cooperativos. La contribución de Amartya Sen a la Teoría de la unidad doméstica». *Araucaria, Revista Iberoamericana de Filosofía, Política y Humanidades*, 20, 15-34.
- Carrasco, C. (1999). *Mujeres y Economía, Nuevas perspectivas para viejos y nuevos problemas*. Bartzelona. Icaria.
- Delphy, C. (1970). «L'ennemie principal». *Partisans*, azaroa.
- El Salmón Contracorriente* (2015, azaroa, 13). «Declaración Internacional: Por la perspectiva de Género en la Economía Social y Solidaria». [Blogaren sarrera]. Hemendik berreskuratua: <<http://www.elsalmoncontracorriente.es/?Por-la-perspectiva-de-Generoen-la>>.
- Federici, S. (2010). *Calibán y la bruja*. Madril. Traficantes de Sueños.
- Firestone, S. (1973). *La dialéctica del sexo*. Bartzelona. Kairós.
- Hernando, A. (2012). *La fantasía de la individualidad, sobre la construcción sociohistórica del sujeto moderno*. Madril. Katz.
- Herrero, Y. (2013). «Miradas ecofeministas para transitar a un mundo justo y sostenible». *Revista de economía crítica*, 16, 2013ko 2. sehilakoa, 278-307. Hemendik berreskuratua: <http://revistaeconomia critica.org/sites/default/files/revistas/n16/09_Yayo_Herrero.pdf>.
- Pérez Orozco, A. (2014). *Subversión feminista de la economía: Aportes para un debate sobre el conflicto capital-vida*. (1. arg.). Madril. Traficantes de sueños. ■

Quartiers du Monde

Senegalgo emakume-talde bat —Munduko Auzoak gazteen nazioarteko sareko gazteen ama, arreba eta ahaideak— Dakarren bildu zen 2008ko ekainean, nazioarteko lehen biltzarrean, eta sareari laguntza eskatu zioten: «Geuk ere, emakumeok, zuena bezalako espazio bat behar dugu»; hainbat kulturatako emakumeekin biltzeko, askatasunez hitz egiteko, ikasteko eta sendotzeko aukera emango dien espazio bat. Horrela hasi zen erronka: hego-hego-ipar sareko programa baten bitartez, emakumeak biltzeko eta ahalduentzeko espazio seguruak sortzea, emakumeentzat eta emakumeekin.

Munduko Emakumeak programa abiatu zenetik, zenbait joera eta eredu ekonomiko aztertu ziren, eta, azkenean, ekonomia soziala eta solidarioa hautatu zen, Sareak zituen balio berak zituelako. Ia berehala, ikusi zen beharrezkoa zela proposamen horretan genero-ikuspegia txertatzea. Izan ere, Sarearen helburua da patriarkatuak emakumei eta gizonei esleitutako rola eraldatzea, bai eta sistema horrek ezarritako botere-harremanak ere; hau da, emakumeak eta haien lana balioetsiko dituen joera ekonomiko bat garatzea.

Bolivian, El Altoko zenbait barrutitako lau talde, Gregoria Apaza Emakumearen Sustapenerako Zentroarekin batera (CPMGA), Sareko kide egin ziren. 30 urtetik 50era bitartean dituzten emakumeak dira, hezkuntza-maila baxukoak: erdi-mailako batxilergoa dute, edota ez dute amaitu, eta gehienek oinarrizko hezkuntzako bi edo hiru urte baino ez dituzte egin. Gehienak, gainera, ezkondata daude, eta premia handia dute familiarentzat diru-sarrerak lortzeko.

Munduko Emakumeak programa ahalduentze ekonomikoaren¹ sailean txertatu zen. Gregoria Apaza jada aritu zen esparru horretan lanean, ekonomia sozial eta solidarioko ekintzailtza kolektiboetan lagunduz

eta bidezko merkataritzako irizpideak oinarri hartuta merkaturatzeko prozesuak antolatuz. Testuinguru horretan, «emakumeek diru-sarrerak eta ahalduentze ekonomikoa lortzeko estrategia bat aurkitu zuten: ehungintza-sektorean ekoizpen-elkartek eratzea».²

Programaren hasieran, emakumeen egoerari buruzko diagnostiko bat landu zen, beren eskubideak erabiltzeko eta ekoizpen-baliabideak lortzeko aukerak aztertuz, prozesu parte-hartzaile baten bidez. Diagnostiko horretan sakontzeko, aurretiko azterlan bat baliatu zen; hartatik, elementu hauek jaso ziren:

- Sareko emakume gehienek ez zekiten beren eskubideen berri, eta indarkeriazko egoerak jasaten zituzten, baina ez zituzten halakotzat hartzen, eta, beraz, ez zituzten salatzen. «Emakumeek ez dituzte indarkeria-kasuak salatzen; txikitatik bikotearen mendeko izatearen jarrera hartzerantz bultzatzen dituzte; diotenez, ohikoa da baieztapen hau: ‘emakumeak dena jasan behar du, emazte on batek senarra jasan behar du’».³
- Emakume guztiak zuten gutxi balioetsitako lana, ageriko egiten ez zena, prekarioa eta ordaindu gabea.

Emakumeen erronkak ekintzailtza-jardueretan

Emakumeen lana balioesten ez den lan gisa hautematen da, bai gizartearen aldetik, bai emakumeen aldetik. Horren ondorioz, emakumei zaila egiten zaie beren lan-indarraren benetako kostuaren iritzirako kalkulua egitea, beren ekintzailtza-jardueretan kontabilizatu ahal izateko. Diru-sarrerak lortzen dituztenean, familiari egin diezaioketen ekarpenean pentsatzen dute, bigarren mailako ekarpen gisa.

1. CPMGAk beste 4 sektore ditu: Ahalduentze Ekonomikoa (Berrikuntza eta Baliabideen Kudeaketa), Ahalduentze Pertsonala (Herritar Ekintza), Exigibilitatea eta Intzidentzia, Komunikazioa: Pachamama irratia.

2. Txosten teknikoa, Munduko Emakumeak, El Alto, 2016, CPMGA.

3. El Altoko diagnostikoa, Munduko Emakumeak, 2009.

Gure proiektuari esker, dirua bil dezakegu, eta horrek aukera ematen digu etxeko gastuak ordaintzen laguntzeko.

(Meche, Amparampi taldeko emakumea, El Alto, Bolivia).

Jarduera horien bidez lortzen duten *ahalduntzearen* adierazle bat da emakumeek **egiten duten lanaren aitortza** eskatzen dutela. Emakumeak hasi dira beren ekarpenez ohartzeko, baina, aldi berean, aitortza hori bera eskatzen dute besteen aldetik ere. Aitortzaren eskakizun hori emakume horien ekarpenaren ondorio da: beren lanaren auto-balioespenaren ekarpenaren⁴ ondorio, hain zuzen.

Gregoria Apaza Emakumeen Sustapenerako Zentroaren ekintzari esker, Boliviako emakume-taldeen lan-merkatuan sartzeko eta kreditua lortzeko aukera dute. Aukera horiek eskura izanik, emakume horien etxean eztabaidak sortzen dira erabaki jakin batzuen inguruan, baina hori ez da oztopo oraindik ere baliabideen kontrola gizonen izateko. Patriarkatuak hornitzailearen rola eman die gizonen, bai eta ekoizpenaren gaineko eskubidea eta kontrola ere, eta horrek berekin dakar, gainera, balioespen soziala.

Emakumeak patriarkatua eraiki dira, eta botere eta lidergo indibidualen oinarritutako harremanak garatu dituzte beren taldeen barnean; eta horrek lehiakortasuna sortu du beren artean. Egoera horretan, elementu hauek baliatzen dituzte: adina (zaharrena izateagatik presidentea da, talde bateko emakumea), ikasketak, familia-harremanak (lehenengo emaztea edo amaginarreba), komunitateko harremanak (elkarteko edo komunitateko presidentearen alaba), edota diru-sarreraren maila taldearen barnean (bilerak presidentea den emakumearen etxean egiten dira); eta, horrela, patriarkatuaren ereduak erreproduzitzen dituzte.

Berdintasuna eraikiz ekonomia sozial eta solidarioan

Ekonomia sozial eta solidarioak balio jakin batzuk ditu, hala nola iraunkortasuna eta justizia soziala, baina, hala ere, sektore horretan emakumeek gizonen baino aukera gutxiago dute erantzukizun handiko postuak eskuratzeko, eta lanaldi partzialeko enplegu gehienak emakumeek dituzte. Soldatei dagokienez, gizonen eta emakumeen arteko desberdintasunak ez

dira sistema ekonomiko neoliberallean bezain handiak, baina, dena den, herrialde guztietan daudela egiaztatzen da. Frantzia,⁵ esaterako, baliokideak diren postu eta lan-baldintzetan egonik, gizonen eta emakumeen ordaintzen zaien kopuruan dagoen aldea, ESSn, % 13 ingurukoa da. Desberdintasun hori handiagoa da kooperatiben (% 15) eta mutuen (% 25) kasuan, eta murrizteko joera du elkarteetan (% 6).

Alde horretatik, ESSren helburua ez da emakumeen eta gizonen artean dauden desberdintasunak deseraikitzea, gobernatzean eta lanean dagoen sexuen arteko banaketa desagerraraztea baizik. Hori da, hain zuzen, patriarkatuaren mekanismo nagusia, gizonentzat botere-harremanak ezartzen eta erreproduzitzen baititu, eta emakumeentzat, mendekotasunezkoak.

Mekanismo horren bidez, Sarearen iparraldeko auzoetan (Parisen eta Bruselan), emakume gehienak gizartearen balioespen urria duten *lanbide-mota* batzuetan aritzen dira (ezaugarri femeninoekin, eta, beraz, naturalekin, lotzen baitira), eta gutxi ordaindutako lanak direnez, segregazio horizontala sustatzen da.⁶

Hortaz, zer aukera eta espazio daude ekonomia sozial eta solidarioan emakumeen gogoetarako, sustapenerako eta sendotzerako? Zer neurritan hartzen dituzte gogoan enpresa sozial eta solidarioek emakumeek oro har aurkitzen dituzten ozpotoak eta eragozpenak, enpresak sortzeko, kreditua eskuratzeko, prestakuntzarako eta egokitutako laguntzarako? Auzo pobreetan bizi diren emakumeek, edota landa-eremuetatik edo beste herrialde batzuetatik migratu dutenek, beste oztopo espezifikoki batzuk ere badituzte, aipatutako horiez gain: ez dira oso gaituak, eta asko analfabetoak dira; batzuek mugikortasun-arazoak dituzte; zailtasun handiagoak dituzte finantzaketa eta kreditua lortzeko; eta premiazko beharrak asetzeko zailtasunekin bizi dira une oro. Aldarrikatu diren ESSko lege gehienetan,⁷ ez da ezarri emakumeek enpresetan aurrera egiteko, sendotzeko eta erantzukizuneko postuak lortzeko mekanismorik.

Arrazoi horientatik, Quartiers du Monde erakundeak eta Munduko Emakumeen Sareak genero-ikuspegia

5. <http://www.cncres.org/accueil_cncres/observatoire_de_less>.

6. Manon Désert, «Vers l'égalité femmes hommes dans l'ESS? Lutttes et engagements en faveur de l'égalité des sexes dans le tiers-secteur en France», Working Paper bilduma, *Solidarité*, 2014.

7. Frantziakoan izan ezik; han, erakunde feministek *lobbying*a egin zuten, legean genero-ikuspegia txertatzeko. Munduko Auzoak erakundeak modu aktiboan parte hartu zuen.

4. Aurretiko azterlana eta partaidetzakoa, Munduko Emakumeak, F3E, 2011.

txertatzen dute ESSn, eredu horren begirada, ekintza eta emakumeen bizitzan duen eragina eraldatzeko, gizonen eta emakumeen arteko nahiz emakumeen arteko botere-harremanak zalantzan jarri eta aldatzeko, eta emakumeak beren ekintzaitzaren bidez sendotzeko eta ahalduntzeko.

ESSren tresnetan genero-ikuspegia txertatzea

Helburu horiek lortze aldera, Munduko Emakumeen Sareak, ESSn eta genero- nahiz lidergo-gaietan erreferentzia diren beste hiru kiderekin batera, bi alderdi txertatu zituen ekintzaitzeta sozial eta solidarioak sortzeko eta sendotzeko tresna eta etapetan: generoaren araberako ikuspegiari buruzko eztabaidagaiak, eta lidergo kolektibo, garden eta demokratikoen eraikuntza.

Tresna gehienek herri-heziketan dute jatorria, eta emakumeen eguneroko bizitzako esperientziak hartzen dira abiapuntu, lana abiatzeko. Bideratzaile-lanak egiten dituzten emakumeek tokiko testuinguruetara egokitzen dituzte tresna horiek, modu kulturalan itzuliz, eta, horrela, taldearen errealitatei eta erronkei erantzuten dien programa bat lantzen da. Sareko trukeen eta esperientzien itzulketen bidez, tresnak sistematizatzen dira, zenbait gidatan: Lidergo kolektiboa, genero-ikuspegia kontuan hartuta, eta Ekintzaitzeta sozial eta solidarioarako laguntza, genero-ikuspegia kontuan hartuta.

Sareak bi tresna erabili ditu ESSra egokitutako enpresa sortzeko, eta genero-ikuspegia txertatu die; artikuluhonetan azalduko ditugu:

- Aktiboen eta pasiboen ebaluazioa.
- *Canvas*-a.

Nola ezagutu oinarriko lerroa eta nola neurtu aurrerapenak: emakumeen aktibo eta pasibo individual nahiz kolektiboen ebaluazioa

Enpresa guztiek egiten dute *kapitalen ebaluazioa* deritzona. Tresna horrek alderdi hauek ebaluatzen ditu: enpresen eta enpresaburuen finantza- eta antolaketa-gaitasunak, kredituaren eta beste finantzaketa-mota batzuen —kanpokoak zein barnekoak— eskuragarritasuna, lokalak, ekipamenduak eta abar.

MES sarearen proposamenean, emakumeen *aktiboak* ez dira emakumeek dituzten baliabide materialak soi-

lik, ez dira ondasun ekonomikoak soilik, baizik eta baliabide ez-materialak ere bai, hala nola bizitzako esperientzien bitartez lortu dituzten ezagutzak eta gaitasunak. Esate baterako, emakume batek familiarren edo gurasoen laguntza badu, edota auzotarren batzar batean parte hartzen badu, elementu horiek indar bihurtzen dira.

Aktibo horiek ez dira indibidualak nahitaez; kolektiboak, soziokulturalak, zibilak edo politikoak ere izan daitezke. Hori gertatzen da lege batek emakumeen ugalketa-eskubideak babesten edo zabaltzen dituztean, edota indarkeriaren aurka egiten duenean, edo programa edo politika publiko batek emakumeek kreditua eskura dezaten sustatzen duenean. Kasu horietan, *aktiboak emakumeen bitarteko* bihurtzen dira, emakumeek bai baitakite haien berri, eskatu egiten dituzte, eta beren intereserako baliatzen, proiektu jakin bat bideratzeko. Bestela esanda: aktiboak balia daitezkeen aukera bihurtzen dira.

Aitzitik, *pasiboak* oztopoak, eragozpenak, zorrak edo arazoiren bat dela medio bete ez diren edo bertan behera geratu diren konpromisoak dira. Pasiboek emakumeek beren jarduerak ahalik hobekien egin ditzaten eragozten dute: esate baterako, emakume bat ez da lanera joaten janaria prestatuta utzi, etxea txukundu eta haurrak eskolan utzi arte, baina azokara goiz iritsi behar du, eta ez du lortzen bere postua gordetzea.

Emakumeek arazoak dituzte senarraren baimena lortzeko, etxetik kanpo lan egiteko. Baina lortzen dutenean, egoera asko aldatzen da...

(El Altoko diagnostikoa, Munduko Emakumeak, 2009).

Emakumeak indarkeria-motaren bat pairatzen badu, Boliviako taldeetako emakume askok bezala —gehienek diote beren bizitzako uneren batean pairatu dutela indarkeria-motaren bat, batez ere bikotekidearekin bizitzen hasi eta lehen urteetan⁸—, arazoak izango ditu lanean: denbora gutxiago lan egiteko, sendatu egin behar duelako; ekoizpen-ahalmen txikiagoa; izua, etengabe; eta bere osotasun fisikoari eta autoestimuari eragiten dioten ondorioak.

Dena den, pasiboak ez dira negatiboak nahitaez. Batzuetan, garai batean egin ezin izan zena osatzea da gakoa: adibidez, irakurtzen ikastea; hau da, egoera batzuk gerora alda daitezke.

8. El Altoko diagnostikoa, Munduko Emakumeak, 2009.

Nola funtzionatzen du?

Tresnak bost arlo hartzen ditu kontuan –aktibo sozialak, giza aktiboak, antolaketa-aktiboak, finantza-aktiboak eta aktibo materialak– eta emakume bakoitzari ebaluazio bat egitea proposatzen dio, OtiK 5era arteko eskala batean, irizpide batzuk oinarri hartuta (5-10 irizpide).

Emakume bakoitzak bere batezbestekoa kalkulatu behar du aktibo bakoitzean. Eskema soil baten bidez, ikus daiteke zein diren emakumearen indarrak edo aktiboak, eta mugak edo pasiboak, aktiboetan oinarrituz sendotze-estrategia bat erakitzeko. «Emakumeen adimena eta ezagutzak, gaitasunak, abileziak eta konpetentziak balioestera bultzatzen du, haien beldur, arazo, ahulezia edo erronketan arreta jarri beharrean».

Emakume guztien aktiboak oinarri hartuta, taldearen batezbestekoak kalkulatu dira, eta ahalduz-estrategia bat diseinatzen da. Taldea eratzten denean, ebaluazioa oinarritzko lerro gisa balia daiteke, eta gero aldizka berriro egin behar da, zer aurrerapen egin diren ikusteko eta estrategiak berriro ebaluatzeko.

Elementu horiek guztiak kontuan hartu beharrekoak dira emakumeen ekintzailtza-jardueretan laguntzean. Horretarako, oinarritzko tresnaren egokitzapen bat egin zen, ebaluaziorako beste galdera batzuk txertatuz, ikusteko zer oztopo-motak eragozten dieten emakumei beren ekintzailtza-jarduerak sortzea, aurrera eramatea eta emaitza onak lortzea.

Esaterako, **aktibo sozialak** familiaren, lagunaren eta komunitatearen babesa nahiz familia-bizitza eta lana uztartzean izandako arrakasta ebaluatzen ditu, besteak beste. **Giza aktiboak** ebaluatzen du zenbateraino bizi diren indarkeriarik pairatu gabe eta zein den haien osasun-egoera. Eta **aktibo materialak** zaintza-baliabide publikoen eskuragarritasuna ebaluatzen du (haurreskolak, ospitaleak, adinekoentzako zentroak eta eskolak).

Bi kasuetan, garrantzitsuena da emakumeak, erakundeak, finantza-emaileak eta gainerako eragileak ohartzea kontzeptu horiek finantza-sektoretik harago doa-zela, eta kontuan hartu beharrekoak direla, emakumeek dituzten oztopo espezifikoak, beren jarduera ekonomikoak garatzea eragozten dietenak, aldatzeko.

...Oso tresna erabilgarria da (Aktiboen eta pasiboen ebaluazioa), eta eskuragarria denentzat, bai bideratzaileentzat, bai emakumeentzat. Ebaluazioaren bidez, emakume bakoitza bere indarrez eta mugez jabetu zen. Horri esker, lehen kontuan hartzen ez zituzten edo zuzeneko garrantzirik ematen ez zieten parametro sozial eta ekonomiko nahiz antolaketa-parametro batzuk eza-

gutu zituzten, beharrezkoak direnak taldeko jarduera ekonomikoetan osoki parte hartzeko eta talde dinamiko bat eraikitzen hasteko oinarri sendoak izateko...

(Oumy, Pikineko bideratzailea, *Munduko Emakumeen Foro Birtuala*, 2013ko apirilak 19).

Partaidetzazko negozio-plan bat eraikitzea: Canvasa

Negozio-planaren etaparako, **Canvas model business plan** deritzona egokitu zen. Ekintzailtza zeregina eta ikuspegia aztertu zen, lortu beharreko egiturazko eraldaketekin lotuta. Zeregin eta ikuspegi horrek barnean hartzen du genero-berdintasuna, eta hori **Canvasaren** gune bakoitzean txertatu behar da: ekintzailtza barne-funtzionamenduan, antolaketan eta bezeroarekin ezartzen den komunikazioan. **Canvasa** partaidetzazko tresna bat da, eta aukera ematen dio emakume ekintzaileen taldeari beren ekimena elkarrekin eraikitzeko.

Bost etapa nagusi daude, eta garrantzitsuak da ordena egokian garatzea:

- 1). **Zer**. Ekimenaren edukia, ikuspegia (ekintzailtza-jardueraren izateko arrazoia), egitekoa (zer arazori erantzun nahi dion ekintzailtzak), kontzeptua (ekintzailtza-idea, balio-proposamen bat ematen diona), bezeroei eskaintzen diena eta ekintzailtza-jardueran parte hartzen duten emakumeengan izan ditzakeen eraginak.
- 2). **Norentzat**. Bezeroei buruzko zehaztapenak garrantzitsuak dira: jada erosten ditugun bezeroak baditugun jakinaraztea, nor diren, zergatik erosten ditugun...; zer bezero-mota izan nahiko genukeen; nolakoa den bezeroekiko harremana (zuzeneko, telefono bidezkoa, birtuala, Internet bidezkoa); eta zein diren komunikazio-bitartekoak.
- 3). **Nola**. Nola antolatzen garen (jabetza-egitura, emakumeen rola, emakumeen boterea eta lekua ekintzailtza-jardueretan); nola egiten diegun aurre, elkartzunez, taldeko emakume batzuek aurkitzen dituzten oztopoei; zein diren funtsezko baliaabideak (lantaldea, aretoak, materialak, funtsak); bazkideak (zer bazkide-mota izan nahi ditugun, ea bazkide horiek ESSren ikuspegi bera duten genero-berdintasunari buruz) eta jarduera garrantzitsuak.
- 4). **Zenbat**. Kostuak, sarrerak, finantza-bideragarritasuna.

5). **Ebaluazioa.** Ekintzailtza-jardueraren etapa guztiak eta zer neurritan indartu diren emakume ekintzailak. Fase honetan, berriro egin daiteke taldearen aktiboen eta pasiboen ebaluazioa.

Zein dira gure erronkak?

Lanaren etapa honetan, eta Munduko Emakumeen Sarea sendotzen ari den une honetan, bi erronka handi planteatu dira:

Lehen erronka da nola antolatu tokiko merkatua entitate eta lurralde bakoitzean, Sareak lagundutako emakumeen ekintzailtza-jardueren balio-katea eraikiz, eta ekintzailtza sustatuz ekonomia sozial eta solidarioaren sektorearen barnean. Tokiko merkatuaren antolaketak berekin dakar lurraldeko beste emakumeen elkarte eta talde batzuekin batera jardutea, ESS sustatzea, eta emakumeen talde eta elkarten artean plataformak eta sareak antolatzea. Plataforma eta sare horiek emakumeak indartzeko eta emakumeen nahiz erakundeen arteko trukerako guneak izan behar dute, eta aukera eman behar dute emakumeen egoeraz eta ekintzailtza-jardueretan aurkitzen dituzten oztopoez hitz egiteko eta eztabaidatzeko, genero-ikuspegia txertatzeko helburuarekin.

Plataforma eta sare horiek emakumeak indartzeko eta emakumeen nahiz erakundeen arteko trukerako guneak izan behar dute, eta aukera eman behar dute

emakumeen egoeraz eta ekintzailtza-jardueretan aurkitzen dituzten oztopoez hitz egiteko eta eztabaidatzeko, genero-ikuspegia txertatzeko helburuarekin.

Bigarren erronka Munduko Emakumeen Sarearen Nazioarteko Hirugarren Biltzarrean sortu zen, Bolivian, eta mundu osoari begira planteatutako erronka da. Biltzar horretan, askotariko esperientziak azaldu ziren, hainbat joera eta ikuspegi ekonomikotakoak: ekonomia sozial eta solidarioa, ekonomia komunitarioa, ekonomia feminista... Joera guztien artean, azken horrek soilik egiten zituen proposamenak sistema pa-

triarkalean eraldaketa sakonak egiteko; esaterako, sexuen arabera lan-banaketan, ekoizpenaren eta ugalketaren arteko bereizketa nahiz gizonen eta emakumeen arteko menderakuntza/mendekotasun harremanak oinarri dituen mekanismo bikoitz horretan.

Quartiers du Monde erakundea joera horretakoa da, eta helburu hori lortu nahi du, ekonomia sozial eta solidarioan genero-ikuspegia txertatuz, ekonomiaren tresnetan sexuen arabera lan-banaketarekin lotutako eztabaidagaiak integratuz, eta mundu osoan emakumeek egiten duten zaintza-lanaren balioespena bilatuz.

Beraz, Sarea osatzen dugunon erronka da kide diren erakundeek jarrera jakin bat hartzea, zenbait joera eta ikuspegi ekonomikoren helburuekiko, jarrera komun eta partekatua bat eraikitzeke, Munduko Emakumeen Saretik abiatuta. ■

Leticia Urretabizkaia Gil
HEGOA

Sarrera

Kulturarteko Zirkuitu Ekonomiko solidarioak (KZES) ekonomia-arlotik harago doazen harremanguneak dira; Ekonomia Sozial eta Solidarioaren (ESS) esperientziak elkarrekin lotzen dituzte, eta kontsumitzaileekin partekatzen. ESSren produktuak eta zerbitzuak nahiz jakintzak, praktikak eta esperientziak artikulatzeko eta trukatzeko guneak dira, eta arreta berezia ezartzen zaie alderdi jakin batzuei, hala nola elkarrekin harreman arduratsuei, zaintzari eta bizikidetzari. Zirkuitu hori hainbat tresnaren bidez gauzatzen da (webgunea, bilkurak, trukerako hitzarmenak, azokak eta abar); horien artean, azoka solidarioak nabarmentzen dira. Hori da Ekuadorreko Ekonomia Sozial eta Solidarioaren Mugimenduaren (MESSE) proposamena, merkatu neoliberalaren botereari aurre egiteko praktika alternatiboa den aldetik, eta ezaugarri bereizgarriak ditu bai ikuspuntuetan, bai tresnetan, bai emaitzetan.

Gure esperientziaren eta ESSko mugimenduen diskurtsoaren arabera, emakumeek funtsezko rola dute KZESetan, eta horrek pentsaraz dezake emakumeak hartan artikulatzea haien ahalduntzea bideratzeko estrategia bat izan litekeela. Ideia honek mugiarazi gintuen: Egia al da hori? ESSren praktikak eta artikulazioa eraginkorragoak al dira emakumeen ahalduntzeari begira praktika ekonomiko konbentzionalak baino? Eta mugak izango balituzte, zer faktoretan eragin beharko litzateke KZESen ahalmen eraldatzailea sustatzeko, emakumei dagozkien egoera berezietan?

Galdera horiei erantzuteko, benetako bidaia bat abiatu genuen, eskubideei, printzipioei eta bizipenei buruzko elkarrizketen bidez, batez ere emakumeen artean. Artikulu honetan zertzelada batzuk baino ez ditugu aipatuko, baina bidaia horren ibilbide teorikoa eta praktikoa liburu batean jaso da, xehetasunez, bi helbururekin: emakumeek ESSn duten rola agerian jartzea, bai eta beren eskubideak eta eskakizunak ere; eta parte-hartzaileei beren ekarpenak formatu eskuragarri batean itzultzea, deseraikitzen eta eraikitzen

jarrai dezaten (Urretabizkaia eta Fernández-Villa, 2015).

Ibilbide teorikoaren abiapuntua da emakumeen eskubide ekonomikoak zer diren ulertzen saiatzea. Horretarako, Eskubide Ekonomiko, Sozial eta Kulturaren Nazioarteko Ituneko (EESKNI) artikulua aztertu ditugu, ikuspegi feminista batetik. Azterketa aberasgarri horretatik nabarmen daiteke EESKNIk neurri jakin batzuk ezartzen dituela emakumeek etxetik kanpo lan ordaindua izateko aukerak zabaltzeko. Baina ez dakar esparru pribatuaren eraketaren aldaketarik, ez eta horrek dakarren generoaren arabeko rol-banaketa aldaketarik ere. Izan ere, familia heterosexuala du erreferente *unibertsaltzat*, eta hartan, emakumea menpekotasun-egoeran dago, amaren rola baitu.

Bidaia horren ibilbide teorikoaren hurrengo urratsa izan da aztertzea zer neurritan izan daitezkeen KZESak gune egokiak, emakumeen eskubide ekonomikoak ikuspegi feminista kontuan hartuta gauza daitezen. Horretarako, aztertu dugu zer neurritan datozen bat KZESak bideratzen dituzten printzipioak eta EESKNI jasotako eskubide ekonomikoari egindako ekarpen feministak, eta emaitza positiboa lortu dugu. ESSren printzipioak bateragarriak dira ekonomia feministaren helburuekin eta proposamenekin,¹ eta, era berean, KZESek bateragarriak dirudite eskubide ekonomikoaren ikuspegi feministarekin. Ibilbide teoriko horren laburpena hurrengo orrialdeko laukian azaldu da.

Artikulu honetan ezin izango dugu azalpen horretan eta horren inguruko eztabaidan sakondu. Bidaia horretako ibilbide praktikokoaren ideia batzuk azalduko ditugu, jomuga hau abiapuntu hartuta: KZESek eta ESSk, ekitate- eta justizia-irizpideei erantzuteaz gain,

1. Dena den, ez daude beti modu esplizituan adierazita, alternatibotzat jotzen diren teoria gehienekin gertatzen den bezala. Ahanztura hori ezin daiteke kasualitatea izan; agian, haren oinarrian ideia hau egon daiteke: genero-berdintasunaren aldeko borroka ez dela hain auzi garrantzitsua (Jubeto eta Larrañaga, 2014).

1. taula: Gaingiroki: KZESen printzipioen eta emakumeen eskubide ekonomikoen arteko loturak

EESKNiko artikulua	Proposamen feminista: emakumeen eskubide ekonomikoak	KZESen printzipioak
6. art. Lanerako eskubidea	Etxeko lanak eta zaintza-lanak ekitatez banatzea	Pertsonen arteko lotura eta naturarekikoa
7.art. Ekitatean oinarritutako lan-baldintza onuragarriak izateko eskubidea	Ahalduntze ekonomikoa. Baliabideen eta etekinen eskuragarritasuna eta kontrola	Birbanaketa
8. art. Sindikatu-erakundeetan biltzeko, antolatzeko eta parte hartzeko eskubidea	Ahalduntze politikoa. Antolaketa eta esparru publikoan jardutea	Elkartzea, antolatzea
9. art. Gizarte-segurantza izateko eskubidea	Emakumeen autonomia ekonomikoa, eskubide indibidualen subjektu diren aldetik. Prestazioak jasotzeko eskubidea, emakumeak familia-unitatearen mende jarri gabe	Autonomiaren eraikuntza
10. art. Familien eta amen babesa	Familien eta amen babesa, emakumeak amaren rolera mugatu gabe	Elkarrekikotasuna
11. art. Bizi-maila egokia izateko eskubidea	Emakumeen parte-hartzea politika publikoen diseinuan eta kontrolean	Osagarritasuna
	Genero-ikuspegiaren zeharkakotzearen jarraipena, politika publikoetan –politika ekonomikoa barne–	Ekitatea

Iturria: erakundeak egina, EESKNiren edukiak oinarri hartuta; (Jubeto, Dema eta Larrañaga, 2010); eta (Jiménez, 2014).

bizitzaren iraunkortasuna bermatu beharri ere erantzutea.

Lana Lojan

Bidaia hori eragin duten kezkei erantzuteko xedez, gure begirada lurraldean bertan jarrita, Loja probintzian aurrera eramaten ari ziren ekimenei buruzko gogoetari ekin genion. Loja Ekuadorreko mendikatearen hegoaldeko ertzean dago, 10.793 km²-ko azalera du, eta 448.966 biztanle. Ekimen horietako gehienak oso lotuta daude nekazaritzarekin; zehazki, agroekologia-rekin. Izan ere, Lojako 16 kantoietatik 13 landatarrak dira. Bagenuen ekimen horri buruzko ezagutza zuzena, 2011tik 2015era garatu ziren bi kooperazio-proiektu esker. Proiektu horien helburua zen ESSko esperientziak sustatzea, emakumeen eskubide ekonomikoak aintzat hartuz eta lurraldeko eragilean jarduna sendotuz, politika publikoei buruzko proposamenak eraikitzeke.² Eta Lojako Probintzia Gobernuak berak

2. *Propuestas económicas transformadoras en la región andina: Vinculaciones entre desarrollo económico local y economía*

ere jakinarazi zigun hango emakumeen egoeraren berri, egiaztatu baitzuen «Lojako emakumeek duten lan-karga guztira gizonezkoena baino 20 ordu gehiagokoa dela astean» eta «ia ez dela aitortzen emakumeek egiten duten ekarpena eta zaintza-lana, natura-baliabideak kontserbatzeko, eta ia ez direla balioesten baliabide horiek kudeatzeari eta erabiltzeari buruz dituzten ezagutzak» (Lojako Probintzia Gobernua, GPL, 2014).

Batetik, gogoeta-tailer bat antolatu genuen, Lojako 11 erakundetan jarduten duten 23 emakumerekin.³

social y solidaria, Garapenerako Lankidetzaren Euskal Agentziak finantzatua; eta *Fortalecimiento de actores y movimiento de economía social y solidaria en la Región Sur del Ecuador* proiektua, Gipuzkoako Foru Aldundiak finantzatua.

3. Hau izen zen tailer horren izenburua: *Experiencias de articulación al CESI y su incidencia en los Derechos Económicos de las mujeres*. Lojan egin zen, 2014ko abenduaren 1ean eta 2an. Erakunde hauek parte hartu zuten: *Asociación de Apicultores de San Pedro de Vilcabamba (AASPV)*, *Cooperativa de Ahorro y Crédito Las Lagunas (COAC Lagunas)*, *Coordinadora Política de Mujeres del Ecuador (CPME Loja)*, *Mo-*

Hartan, KZESen oinarri teorikoak aurkeztu ziren, bai eta emakumeen eskubide ekonomikoak ere. Zenbait eztabaida-talde tartekatu ziren, parte-hartzaileek azter eta eztabaida zezaten zer neurritan zeuden lotuta azal dutako kontzeptu horiek beren bizipenekin, eta zer inplikazio praktiko zituzten. Bestetik, bi inkesta egin genizkien 82 emakumeri: bata, emakumeen ahalduntzearen adierazleei buruzkoa; eta bestea, espezifikoak, diru-sarrerei buruzkoa. Jarraian, jakintzei buruzko el-karrizketa horien emaitzetako batzuk nabarmenduko ditugu.

Jakintza-ekoizleek esandakoak

Kontuan hartuta inkestetako datuak eta talde fokalen emaitzak, gaingiroki esan dezakegu emakumeek KZESetan parte hartzea lagungarria izan dela beren eskubide ekonomikoen erabileran aurrera egiteko, bai eta ahalduntzean ere, arlo ekonomikoan, politikoan nahiz pertsonalean. Hain zuzen, prozesu horietan parte hartu duten emakumeek diru-sarrerara handiagoak ekartzen dizkien ekoizpen-lana egiten dute; beren ahalmen ekonomikoak, sozialak eta politikoak hobetzeko beharrezko ezagutzak eta abileziak bereganatu dituzte; baliabideen eta etekinen eskuragarritasuna eta kontrola areagotu dute, eta horrela, autonomia ekonomiko handiagoa lortu dute; eta antolatze eta politika publikoen ezarpenean, kontrolean eta jarraipenean parte hartzeko eskubidea baliatu dute. Horrez gain, kontuan hartuta aldaketa horiek nahiko azkar geratu direla, ondoriozta daiteke KZESen praktikak eraginkorra- goak direla emakumeen ahalduntzeari begira, praktika ekonomiko konbentzionalak baino.

Dena den, datu horiek ikuspegi feministatik aztertuta, ikusten dugu emakumeen bizitzan gertatutako aldaketa nabarmenenak lotuta daudela zuzenean KZESetan parte hartzearekin, ekoizpen-lanaren inguruan. Badira beste aldaketa batzuk ere, ez hain nabarmenak, kultura patriarkala zalantzan jartzen duten esparruetan; esaterako, zeregin berrien eta zaharren banaketa eta birbanaketa, eta horrek dakarren mugimendu-as-

katasuna. Horren adibide argiena ugalketa- eta zaintza-lanekin loturikoa da, oraindik ere lortu gabeko erronka. Lan horiei esker, biziaren iraunkortasuna bermatzen da, doan eta ageriko egin gabe. Horregatik, artikulatu honetan bidaia horren emaitzetako batzuk laburbilduko ditugu, alderdi hau aztertzeko: zer neurritan izan den lagungarria emakumeek KZESetan parte hartzea, etxeko lanak balioeste eta banatze aldera, eta emakumeek biziaren iraunkortasunari begira funtsezkoa den baliabide bat eskuratze eta kontrolatze aldera: denboraren baliabidea, nahikoa arreta eman ez zaiona.

Alde batetik, ugalketa-lanari dagokionez, emakumeak jabetzen dira etxean egiten duten lanaz, eta uste dute KZESetako artikulazio-prozesuan aurrera egin dela familietan lan hori balioesteko eta partekatze bidean, elkarriketaren bidez eta arau berriak negoziatuz. Horrek eragina izan du familiako harremanak nahiz emakumeen egoera hobetzeko. Agroekologiaren proposamen holistiko eta integralak ere eragina izan lezake etxetako aldaketa horietan, berekin baitakar kontzientzien, harremanen eta lehentasunen aldaketa. Emakumeetako baten esaldi honek agerian jartzen du gizonen eta emakumeen inplikazioa etxean, elikaduran izandako aldaketaren bidez: «Elikaduran, gizonek eta emakumeek beren ontziak garbitzen dituzte, eta modu osasungarrian jaten ikasten dute». Horrek pentsarazten digu ekoizpen-eredu agroekologikoaren garapena lotuta dagoela ugalketa-eredu erantzunkidearekin .

Bestetik, ez dirudi emakumeak ekoizpen-esparruan gehiago inplikatzeko gizonak ugalketa-esparruan hein berean inplikatzeko dakarrenik. Emakumeetako batek dioenez, «berdin lan egiten dugu gaitasun berekin, baina emakumeak oraindik ere ordu gehiagoz aritzen gara etxeko lanetan, ordainketarik gabe». Hala, KZESetan artikulatuta, emakumeek oraindik lan jakin batzuk egiten dituzte, hala nola, «janaria prestatzea, garbitzea eta ama izatea» —orain «lan-baldintza hobetan», berrikuntza teknologikoei esker, besteak beste—, baina aldi berean beste zeregin batzuk hartu dituzte beren gain, lehen egiten ez zituztenak. Orain, modu agroekologikoan ekoizteaz eta etxeko lanak egiteaz gain, produktuak eraldatzen eta prozesatzen dituzte, azoketan parte hartzen dute, kontuak eta gastuak eramaten dituzte, ekintzaitza-jarduera ekonomikoak zuzentzen dituzte eta zuzendaritza-karguak betetzen dituzte erakundeetan. Dena den, kasu batzuetan ezin izan dira gaintitu familiak eta/edo senarrek jarritako oztopoak emakumeek KZESetan parte hartzeko, etxean egin beharreko *derrigorrezko* lana

vimiento de Economía Social y Solidaria de Ecuador (messe Loja), Núcleo Cafetalero de la Comuna Honor y Trabajo de Pózul (NCCHTP), Red Agroecológica de Loja (RAL), Unión Cantonal de Organizaciones Campesinas y Populares de Paltas (UCOCP), Unión Cantonal de Organizaciones Campesinas y Populares de Espíndola (UCOCPE), Unión Popular de Mujeres de Loja (UPML), Unión Mixta Campesina de Puyango y Zapotillo (UMCAPZ) eta Unión Popular de Mujeres de Espíndola (UPME).

betetzeko *denbora galtzen* dutelako. Hortaz, esan daiteke KZESak lagungarriak izan direla aurrez zeuden gatazka batzuk arintzeko eta konponbideak bilatzeko, baina aldi berean beste gatazka batzuk sor ditzaketela, emakumeek etxea *abandonatzen* dutelako.

Hori dela-eta, emakumeei galdetzean ea KZESetan artikulatzeak aldaketak ekarri dizkien beren denboretan, jarrera kontrajarriak aurkitu ditugu. Emakume batzuentzat, karga bat gehiago izan da, eta jada zituzten zereginekin bateratzeko zaila («Denbora gutxiago daukagu, etxean lan gehiago dago, baratzekoa, tailerretakoa...»). Beste batzuek, berriz, uste dute prozesu horretan beren denborak hobeto kudeatzen eta erabiltzen ikasi dutela («Denbora gehiago daukagu beste gauza batzuetarako, atsedean hartzeko eta seme-alabekin egoteko»). Alderdi horri buruz sortutako askotariko iritziek erakusten dute oraindik bidea dagoela egiteko gai horretan, eta aldakorra dela emakumeen egoeraren araberak. Nolanahi ere, elkarri laguntzeko sareak ezinbesteko baliabide bihurtu dira erronka horiei aurre egiteko. Bada gertaera horren interpretazio politikoago bat ere: oraingoz emakumeen ardura dela denboraren pobrezia konponbidea ematea, eta egiteko hori ez dutela beren gain hartzen ez familiek, ez komunitateak, ez erakundeek eta ez oro har gizarteak.

Hortaz, esan daiteke KZESek zeregin berriak egiteko aukerak zabalitzen dizkiela emakumeei. Nolanahi ere, horrek ez du esan nahi rol-banaketa tradizionala gainditu denik, emakumeetako batek dioen bezala: «Lanaren sexuen araberako banaketak bere horretan dirau; hobekuntzak egin ditugu, baina erantzukizuna geurea da oraindik ere». Gaur egungo egoeran, ekoizpen-lana beharrezko bitartekoa da emakumeen autonomia ekonomikoa bermatzeko, baina horrek soilik ez ditu bermatzen emakumeek behar dituzten aldaketa guztiak. KZESetan artikulatzeak dakarren eragin nagusia harremanen aldaketa da, bai erakundearen barnean nahiz erakundearen artean, bai familiaren barnean nahiz pertsonen artean. Dena den, aldaketa hori ez da erraz lortzen, ez eta egun batetik bestera ere. Ekoizpen-eredua aldatzeak denbora eta konpromisoa eskatzen du, eta hori bera gertatzen da *ugalketa-ereduaren* aldaketarekin. Jarraian, horrekin lotuta bidaia honetan

sortu diren proposamenetako batzuk aurkeztuko ditugu.

Erantzukizun hori hartzeak berekin dakar kultura- eta jarrera-aldaketak lortu beharra. Etxeetan aldaketa horiek lortze aldera, estrategia batzuk baliagarriak izan direla dirudi: elkarriketa; komunikazioa; arau berriak negoziatzea, etxeko lanak banatzeko; eguneroko zereginak beste norbaiten esku uzten ikastea; eta, batez ere, pazientzia handia.

Proposamenei buruzko elkarriketa

KZESen ahalmen eraldatzailea sustatzeko, arreta berezia jarri beharko litzateke *ugalketa-ereduan* egin beharrezko aldaketetan, beste ekintza batzuen bidez (KZESen ekiteko ahalmenetik harago), ekoizpen-ereduarekin lotutako aldaketekin batera aurrerantz egiteko. Ikusi dugunez, ez da nahikoa emakumeen lanean eragitea. Horrez gain, baterako erantzukizun handiagoa behar da gizonen, erakundearen eta gizartearen aldetik. Norabide horretan aurrera egiteko, baina, ez dira gizonak errudun jo behar. Gogoeta kolektibo bat behar da, harago iristeko, eta gizartearen *ugalketa-ereduak* zalantzan jartzeko. Honela dio emakumeetako batek: «Ikusten ari garen errealtatearen errudunak ez dira gizonak. Gizonek horrela pentsa eta joka dezaten, mendeetan zehar pairatu dute presioa. Gizonak manipulatu egin dira, kapitalismoa hedatzeko. Natura eta gizona maskulinizatu zituzten, emakumearen gainetik [...] Gizon asko ere erreprimitu egiten ditu gizarte honek». Erantzukizun hori hartzeak berekin dakar kultura- eta jarrera-aldaketak lortu beharra. Etxeetan aldaketa horiek lortze aldera, estrategia batzuk baliagarriak izan direla dirudi: elkarriketa; komunikazioa; arau berriak negoziatzea, etxeko lanak banatzeko; eguneroko zereginak beste norbaiten esku uzten ikastea; eta, batez ere, pazientzia handia.

Baina emakume bakoitzak ia bakarrik estrategia horiek lantzeaz gain, bikotekidearekin edo familiarekin, beharrezkoa da estrategia kolektiboak ere lantzea eta praktikan jartzea, prozesu horien lagungarri. Aldaketa-prozesu horietan laguntzeko, ESSko erakundeek,

bizitza alternatibo baten proposamenaren bultzatzaile diren aldetik, gizonak eta emakumeak etxeko lanetan eta zaintza-lanetan duten erantzukizunari buruz sentsibilizatzeko kanpainak susta ditzakete, batik bat erakunde horietako kideen artean, horrela diskurtsoaren eta praktikaren arteko koherentzia handiagoa lortzeko. Hauek dira Lojako erakundeek praktikan jarritako estrategia batzuk: genero-ekitatearen arloko prestakuntza; gizonak erakundeetan sartzea, emakumeak buru izanik; eta sozializaziorako eta ospakizunetarako guneak sortzea, pentsatzeko, sentitzeko eta lanak banatzeko beste modu batzuk agerian jarri. Horrela, erakundeetan eta komunitateetan lan-karga globalak birbanatzeko moduak bila daitezke, eta elkarteetan eta komunitateetan oinarritutako irtenbideak sustatu; esate baterako, elkarri laguntzeko sareak.

Ildo horretatik, ESSko sareek eta mugimenduek kontuan hartu behar dituzte dimentsio ekonomikoa gainditzen duten KZESen alderdiak, eta beren ekimen eta bilkuretan modu sistematikoan txertatu behar dituzte zaintzarekin eta KZESen barneko bizikidetzarekin lortutako alderdiak, harremanetan oinarritutako guneak diren aldetik. Era berean, erakunde publikoek kontuan hartu behar dute denboraren pobrezia desagerrarazteak beren politiken helburu izan behar duela, beste mota batzuetako pobrezia-aren aurka borrokatzen den hein berean. Horretarako, emakumeen lan-karga murrizteko neurri politiko eta sozial zehatzak hartu behar dira. Batetik, ekoizpen-lanen eta ugalketa-lanen erantzukizun sozialari buruz sentsibilizatu behar da, eta bestetik, bizitzako fase guztietan biztanleen zaintzan laguntzeko baliabideak jarriko dituzten politika publikoak sustatu behar dira. Horrela, eragile bakoitzak —gizonak, emakumeak, komunitatea, gizartea, estatua— dagokion zaintza-lanaren zatia beteko luke, eta orain arte ia erabat emakumeen gain egon den lana birbanatuko litzateke.

Egoera horretan soilik beteko lukete KZESek *Sumak Kawsay* deritzona helburu duen ekonomia bat sustat-

zeko betekizuna: helburu horrek barnean hartzen du emakumeen, gizonen eta naturaren arteko oreka globala, eta hori eraikitzeko, beharrezkoa da pertsonak ahalduztea, haien erakundeak sendotzea, loturak artikulatzea, bizia zaintzen duten aukera alternatiboak praktikan jartzea eta biztanleen eskakizunen zerbitzura egongo diren politika publikoak garatzea.

Bibliografia

- Gobierno Provincial de Loja (GPL). *Agenda de igualdad, no discriminación y buen vivir de las mujeres de la provincia de Loja*. Hemendik berreskuratua: <http://www.prefecturaLoja.gob.ec/documentos/cooperacion/agenda_de_igualdad.pdf>.
- Jiménez, J. (2014). Ekuadorreko Ekonomia Sozial eta Solidarioaren Mugimendua (MESSE). *Circuitos económicos solidarios interculturales*. Hemendik berreskuratua: <http://www.economiasolidaria.org/files/CIRCUITOS_ECONOMICOS_SOLIDARIOS_INTERCULTURALES.pdf>.
- Jubeto, Y., Dema, S. eta Larrañaga, M. (2010). *Derechos económicos de las mujeres. Feminismoak Garapenaren Agendan* bilkurako oinarritzko dokumentua. Hemendik berreskuratua: <<http://www.feminismos.info/es/presentacion/>>.
- Jubeto, Y. eta Larrañaga, M. (2014). «La economía será solidaria si es feminista. Aportaciones de la Economía Feminista a la construcción de una Economía Solidaria», in Jubeto, Y. eta beste batzuk: *Sostenibilidad de la vida. Aportaciones desde la Economía Solidaria, Feminista y Ecológica*, (13-25 or.). Bilbo. Reas Euskadi. Hemendik berreskuratua: <http://www.economiasolidaria.org/files/sostenibilidad_0.pdf>.
- Urretabizkaia, L. eta Fernández-Villa, M. (2015). *Circuitos económicos solidarios interculturales y su contribución a los derechos económicos de las mujeres: el caso de Loja*. Hemendik berreskuratua: <<http://publ.hegoa.efaber.net/publications/356>>. ■

Victoria Villanueva

Manuela Ramos mugimendua

Aurrekariak

Duela ia berrogei urte, Perun mugimendu feministaren etapa berri bat abiatu zen; askotariko begiradak, ekimenak eta ikuspegiak sortu ziren, eta areagotuz eta zabalduz joan ziren, Latinoamerika osoko emakumeekin bat eginez.

Manuela Ramos mugimendua 1978tik parte hartu zuen mugimendu feministaren eraikuntza horretan, politika publikoak zalantzan jarriz, emakumeei beren eskubideak erabiltzea, beren gorputzei buruz erabakitzea eta bizitza politikoan parte hartzea eragozten baitzitzairen, eta aldatzeko proposamenak eginez, etxeko lanaren balioespina eta enplegu osorako eskubidearen aitortza lortze aldera, eta emakumearen kontrako indarkeria-mota orori aurre egiteko. Geroztik, ekonomia eta ekonomia-arloak emakumeen bizitzan duen eragina ezinbestean kontuan hartu den alderdia da, estatuen politikek eta ekimen pribatuak adostutako eta oro har eguneroko bizitzan onartutako kontzeptuei, ikuspegiei eta ekintzei aurre eginez.

Garapena, ongizatea, soldadak, giza kapitala eta ekonomia-arloko beste hainbat kontzeptu berriro aztertu ziren, modu kolektiboan, egoera sozial eta ekonomiko desberdineko emakumeen artean, ekonomiaren ikuspegi teorikora gehiegi hurbildu gabe eta eguneroko bizitzarekin kontrajarriz. 1980ko hamarkadaren hasieran, gainbalio kontzeptuari buruz hitz egiten hasi ginen, eta 1972ko errolda baliatuta, Biztanleria Ekonomikoki Aktiboa (BEA) aztertu genuen, bai eta emakumeen eta gizonen parte-hartzean zeuden aldeak ere. Horrela, baliabide ekonomiko urriko emakumeekin batera jardun zen, eta oinarritzko ikerketa-elementuak baliatuta lortutako emaitzak errealitateko egoerekin kontrajarri ziren.

Egoera hori egiaztatzea izan zen lehen urratsa baieztatzeko ekonomia ez dela adituen kontua soilik. Aitzitik, berekin dakar eragile guztiek parte hartzea, hala nola etxeek, erakundeek, enpresek eta gobernuek, eta kontuan hartzea genero-desberdintasunak, bizilekua

eta adina, horrela emakumeek baliabide ekonomikoak eskura ditzaten ahalbidetzeko.

Analisi-ildo horrek berehala sortu zuen ekoizpen-lanari eta ugalketa-lanari buruzko eztabaida, funtsezko elementu gisa, eta hala adierazi zen 1983an Liman izandako Latinoamerikako eta Karibeko II. Bilgune Feministan onartutako etxeko lanaren esanahiari buruzko akordioan.

Manuela Ramos erakundearen lehen hamar urteetan, emakumeen eskubide ekonomikoekin dugun lotura hasi zen. Emakumeekin izandako elkarrizketetan, zer jarduera egiten zituzten identifikatu zen, bai eta zer beste jarduera egin zitzaketen ere, tailer espezifikoak sortzeko, beren eskakizunei erantzute aldera. Limako emakumeek ehungintza-, jantzigintza- eta artisautza-jardueren alde egin zuten, janari-zerbitzuarekin batera.

Horrela, zenbait ekimen sortu ziren, denboran iraun dutenak: 1986an, Mujeres Creativas Artisautza Tailerra sortu zen, eta 1990ean, Manuela Ramos Emakume Artisanaren Etxea. Azken hori erreferentzia bihurtu da gaur egun, eta produktuen esportaziorako —batik bat Punon egindakoak— salmenta-puntua da.

Prozesu horretan, ikusi zen emakumeek zailtasunak zituztela kapitala eskuratzeko, eta 1990ean proiektu bat abiatu zen, emakumeei laguntza ekonomikoa emateko, Txandakako Funtsaren, Sargaien Bankuaren eta Tresna Bankuaren bidez. Ildo horri jarraituz, 1992an kreditu indibidualak emateko esperientzia bat egin zen nazioarteko erakunde batekin.

Gaur egun atseginez ikus daiteke Punoko kitxua eta aimara emakumeek¹ beren abileziak garatu dituztela ehungintzaren bitartez, eta aldi berean antolakuntza bat, autoestimua eta herritartasun bat eraikiz joan direla.

1. Kitxuak eta aimarak Hego Amerikako zenbait lurraldetan jatorria duten herriak dira.

Beraz, emakumeak ekonomian txertatu izanak bide eman du emakumearen eskubideak aitor daitezen, emakume izatearen adierazpena egin dadin, eta emakumeei herritar diren aldetik norberaren bizitza nahiz komunitatearena eraldatzeko erabakiak hartzeko ahalmena onar diezaieten.

Hortaz, duela ia berrogei urte abiatu genuen eztabaida ez da agortu. Hain zuzen, dokumentu honetan, eremu publikoetan definitzen diren kontzeptuak, politikak eta ekintzak —eskuarki emakume antolatuen ahotsa entzun gabe— berriro aztertzeko interesa adierazten da, harreman-modu harmoniatsuago batzuk sortze aldera.

Autonomia ekonomikorik gabe ez dago benetako autonomiarik

Peru biodibertsitate handiko herrialdea da, eta emakumeek, migrazio-prozesuetan zehar, beren gain eramantzen dituzte su-egurra, batanak eta morteroak, etxeko baratzeak, eta oilasko, oilo eta kuie jostalariak,² sukaldetan edo usaina zerion eta bero zegoen beste edozein espaziotan babesten zirenak.

Gure kulturen nahasketa eta konplexutasuna ehunen bidez ere iristen zen. Antzinako elementuetan inspiratutako ehunak ziren, landarediaren eta faunaren aniztasuna eta aberastasuna agerian jartzen zuten, edota Andeetako kulturen konstelazioak adierazten zituzten. Gero, erabiltzeko edo trukerako pieza bihurtzen ziren.

Denboraren joanean, emakumeen jakintza horiek eguneroko zeregin bihurtu ziren, esparru pribatuan betiere, istorio anonimoen inguruan, emakumeen gizarte-baldintzek, eskualde bakoitzeko errealitateak eta gizarte-inguruko presioak eraturako identitateen inguruan. Ikaskuntza horiek ez diren beren kabuz iritsi, ezta emakumeen borondateagatik ere. Familia-tradizioari jarraitutasuna emateko ikasten ziren, bai eta ahaideek eta lagunek neskengandik espero zutenari erantzuteko ere, gizonezko senideen bizitza ez bezalako bat eraiki nahi baitzen haientzat.

Hasiera batean, ez zen aintzat hartzen emakumeen lan-indarraren balioa, ez eta nolatan eta noiz hasi

ziren ere gizakiaren biziraupenerako ezinbesteko diren jarduera horiek eta beste batzuk. Eta ez zen kontuan hartzen, eta, are gutxiago, ez zen auzi politikotzat hartzen, desberdintasunezko lan-banaketa zentzugabe horretan emakumeen gain zama hori jarri izana.

Egoera horretan, zaila da jakitea ea eltzekari gozo bat alaitasunez eta sormenez sortu ote zen, denboraren presioaren edota elikagai-eskasiaren ondorio izan zen, edota jankideen eskakizuna izan zen. Oso gutxi dakigu plater bakoitzean erakusten den konplexutasunaren eta aberastasunaren jatorriaz. Hala esan digute, esaterako, *juane* deritzenak prestatzen dituzten emakumeek; *tamalaren* antzeko opil ospetsu batzuk dira, Peruko oihanean asko jaten direnak, eta denek izen desberdinak dituzte. Aniztasun horretan, emakumeek, baina, desberdintasunak aipatu zituzten, tamal jakin baten ezaugarri zehatzak azalduz: «juane-mota hau opari bat balitz bezala biltzen da, forma karratua emanetz».

Halaber, harrituta utzi gaituzte erabiltzen duten hizkuntzarekin: denek modu beretsuan erabiltzen dute, eztabaidarik gabe, oinarritzko osagaien zehaztasunak (edo zehazgabetasunak) adierazteko, eta guztizko balioa ematen dion desberdintasuna zertan datzan azaltzeko. Honela esaten dute produktu bat seinalatzean:

Eman gatz-puntua
Pipermin pixka bat
Bota ura, behar adina
Erantsi *aji* pixka bat

Emakume horiekin hitz egin genuenok zalantzak izan genitzakeen, baina berehala desagertu ziren hitz bakoitzean jartzen zuten gogoberotasuna ikusirik, ulertaraziz «gauza berean gaudela, elkar ulertzen dugula».

Era berean, badirudi ehungintza ere betidanik egon dela emakumeen munduan. Irudietan, Andeetako mendizerretan, lau mila metroko altitudetan, ikusten ditugu, eskuetan ardatza, ehungailua eta ehuntzeko makilatxoak dituztela. Berokia funtsezkoa da klima hotzetan, eta inguruko animaliak baliatzen dituzte, hala nola alpaka edo ardia, horrelakoak egiteko. Neskak oso gaztetatik ikus daitezke iruten, artaldea zaintzen duten bitartean, abestuz, altitudetako bizitzaren egunerokotasun horretan. Ez da aintzat hartzen egunero animaliak zaintzeko eta hazteko egiten duten lana, hotzari modu estoikoan aurre eginez, eta horren ostean datorrena: ilea moztea, eta artilea garbitzea eta lehortzea, behar besteko kalitatea izan dezan, gero

2. Kuiea (edo akuria) karraskari-espezie hibrido bat da, *cavia* generoko zenbait espezie gurutzatuta lortua, Hego Amerikako Andeetako eskualdean.

ehuntzeko. Artilea eraldatuz berokiak egiteko prozesu hori suaren inguruan ikasten da, emakumeen artean, kontuan hartuz egunez egun merkatuaren eskakizun diren ezaugarriak. Hori prozesu zaila da. Hala azaldu digu Punoko (Peru) Flora Gutiérrezek:

Nahiko zaila izan da eskatzen duten kalitatea lortzea. Ez da beti dena ongi ateratzen lehen aldian; bi edo hiru aldiz ere askatu izan dugu, neurrietara iristeko, eskatzen duten kalitatea lortzeko.

Ikaskuntza horri eskainitako ordu luzeen berri ez dakite jendartean, ez eta etxean zer baldintzatan aritzen diren ere: ehungintzaz gain, beste hainbat zeregin dituzte, atzeratu ezin direnak; eta, hala ere, hantxe daude mahai-zapi zuriak, ezin hobeto tolestuak, barruan duten hasitako ehuna babestuz.

Jarduera tradizional horien bidez, emakumeek erakutsi zioten munduari ekoizpenaren eta garapenaren sustatzaile izan daitezkeela, eta badirela. Agerian jarri zuten ez dagoela gizakirik janari-plater bat eta estaltzeko beroki bat behar ez duenik, eta hala ulertu zuten emakumeek artea, jarraitutasuna eta adorea jarri zioten.

Sukaldaritza eta ehungintza, emakumeen jarduera ekonomikoetako bi soilik aipatuz, diru-sarrerak lortzeko iturri bihurtu dira, bai eta herrialdean nahiz atzerrian prestigioa lortzeko bitarteko ere, eta hainbat lekutan jaso dituzten aitortzak eta sariak. Eguneroko bizitzako bi jarduera horietan, nekazaritza- eta abeltzaintza-ekoizpenaren, artearen eta kulturaren, nutrizio-osasunaren eta herrialdeko ekonomiaren elementu nagusiak biltzen dira; etxeetako esparruan sortu ziren, eta gerora garapenaren euskarri bihurtu ziren. Diru-sarrerak lortzeko bitartekoak izateaz gain, baliagarriak izan ziren gure ekoizpen aberatsari —biodibertsitatearen ikuspegitik— balioa emateko, bai eta gure identitateak berreskuratzearen garrantzia azpimarratzeko ere.

Bidea nekeza izan da zinez, eta etxearen iluntasunean egin da, hainbat zeregin bateratuz eta, ia beti, inolako aitorpenik edo ordainketarik gabe, emakumeek eremu publikoan txertatzea lortu duten arte; batik bat, sukaldaritza bidez, lehenago gizonezkoak nagusi baziren ere, nabarmen. Horrela, merkatura iristea lortu zuten. Produktuak balioa irabazi zuen, agerikoa egin zen, eta aukera sortu zen zeregin horrek eta etxeko esparruko beste zeregin batzuek lekua izan zezaten herrialdeko aurrekontuan, satelite-kontu gisa.

Bestalde, garrantzitsua da azpimarratzea landa-eremuan emakumeak funtsezko rola duela familia-nekazaritzan. Kalkuluen arabera, 700 mila emakume ekoizle daude, duela bi hamarkada zirenaren bikoitza. Baina landa-eremuan titulartasunerako dauden mugak direla-eta, emakume gehienek ez dute aukerarik beren segurtasun juridikoa bermatzeko eta beren onibarretan eta herri-lurretan inbertitzeko. Gainera, emakume landatarrek heziketa-maila baxua dute, eta horrek zaildu egiten die gaitasun eta laguntza teknikoa eskuragarri izatea, eta kredituak nahiz jabetza-tituluak lortzea.

Egoera hori aldatze aldera, Nazio Batuen erakundeak 2011. urtea Familia-nekazaritzaren eta elikadura-segurtasunaren urtea izendatu zuen.

Satelite-kontuari eta 29700 Legeari buruz

Perun, munduko beste leku batzuetan bezala, etxeko lana ez da ordaindu, eta ez zaio aitortzarik egin, hori mugimendu feministak modu sistematikoan egindako eskakizuna izan bada ere. Emakumeen eskakizunei erantzuteak berekin dakar esparru pribatuan egiten den lana, biztanleriaren oinarritzko beharrak asetzeko, aitortzea, funtsezkoa baita herrialdeko ekonomia bideratzeko, eta onartzea lotura estua dagoela etxeko jarduera ez-ordainduen eta merkatu-jardueren artean.

1983an Liman izandako Latinoamerikako eta Karibeko II. Bilgune Feministan, uztailearen 22a Etxeko Lanaren eguna izendatzea adostu zen, 1979tik indarrean zen Emakumearen aurkako diskriminazio-mota guztiak desagerrarazteko Nazioarteko Konbentzioan (CEDAW) egindako akordioen ildotik; bereziki, 1991ko 17.zk.ko gomendio orokorrari jarraituz, beharrezkotzat jotzen baitu emakumearen etxeko lan ez-ordaindua neurtzea eta kuantifikatzea.

Urte batzuk geroago, Peruko estatuak, Estatistika eta Informatika Institutu Nazionalaren (INEI) bidez, eta metodologia berezi bat abiapuntu hartuta, emakumeak nahiz gizonak etxean egiten duten lan-denbora zehaztu zuen. Metodologia hori aplikatu zen Denboraren Erabilerrari buruzko I. Inkesta Nazionalaren (ENUT 2010) interpretazioan. Inkesta horrek hamabi urtetik gorako gizonak eta emakumeak etxeko lanetan ematen duten ordu-kopurua neurtzen du, eta Perun egindako azterlan garrantzitsuena da.

Geroago, 2011ko ekainean, 29700 Legea onartu zen: lege horrek agintzen zion botere betearazleari sortzeko

etxeko-lan ez ordainduaren satellite-kontu bat, Kontu Nazionalen barnean. Horren bidez, etxeko lanak ordainduko balitz izango lukeen balioa definitu da.

Emaitzak berehala iritsi ziren, eta harridura eragin zuten. Datuek adierazi zuten emakumeek gizonen baino bi heren gehiago lan egiten dutela etxean, eta emakume landatarrek astean 10,06 ordu gehiago lan egiten dutela hiriko emakumeek baino. Gizonen alderatuta, emakume landatarrek gizon landatarrek baino 26,58 ordu gehiago lan egiten dute, eta hiriko gizonen baino 32,40 ordu gehiago.

Halaber, ondorioztatu zen Perun lan ez-ordainduak duen balioa herrialdeak eraikuntzan, manufakturan eta meatzaritzan ekoizten duen guztizkoaren ia parekoa dela; hau da, barne produktu gordinaren % 25 inguru.

Azterlan horren bidez jakin da Peruko etxeen % 25ean emakume bat dela etxeko buru; hau da, berak hartzen duela bere gain erabat familiaren zaintza, eta bere lana doan egiten duela, oporrik gabe eta inolako gizarte-prestaziorik jaso gabe.

Bestalde, etxeko lan ez-ordainduei arreta jartzeak bide eman du zaintzaren politika deritzona identifikatzeko: hau da, egunero eta etengabe adin txikiko seme-alabak zaintzea, eta, horrez gain, adineko pertsonak, osasun-egoera kaskarra dutenak eta nolabaiteko desgaitasuna dutenak; eta zeregin hori oso garrantzitsua da.

Emaitza, beraz, oso garrantzitsua da, agerian jarri baitu zaintza funtsezko osagaia dela Peruko ekonomian, eta hori onartzea mugarri izan da.

Ekonomia eta haren interpretazioak

Ekonomia gizarte-zientzia bat da, aztertzen duena gizarteek nola antolatzen dituzten baliabideak, biztanleriaren eskakizunei, bai indibidualei, bai kolektiboek, erantzuteko. Duela gutxi, onartu da garrantzitsua dela askotariko ahotsak entzutea eta eztabaidarako aukera ematea eraginpeko pertsona guztiei; muga batzuekin, dena den.

Hori izan da biztanleriaren erdiaren egoera, eskuarki ez baita ia kontuan hartzen definizio ekonomikoak zehazterakoan.

Azkenaldian, emakumeak gehiago hasi dira jardueran ekonomikoetan, eta landa-eremuetan ere ekintzailertza-jardueran ekonomikoak garatzea lortu dute. Edonola ere, gehienek sektore ez-formalean jarraitzen dute. Horren arrazoia da informazioa ez dutela esku-agarri, hainbat arrazoirengatik: heziketa formalera iristeko oztopoengatik, edota urruneko zona geografikoetan bizi direlako, baliabide gutxiarekin eta estatuak ia presentziarik ez duen eremuetan. Gainera, biztanle batzuek beste hizkuntza eta ohitura batzuk dituzte, Peruko gizartean nagusi direnak ez bezalakoak, eta horrek ere eragiten du urruntasuna.

Nolanahi ere, emakumeek, bereziki Andeetako eta Amazoniako emakume landatarrek, antzinako jakintzak metatu dituzte, eta gaitasuna dute beren mundu pribatuan negoziatzeko eta hori esparru publikora zabaltzeko.

Emakumeen artean aniztasun handia dagoen arren, badira antzekotasunak, gizartean duten kokapenagatik eta lurrarekin lotutako arazoengatik. Eta kontuan hartuta eskubideak etengabe ukatu zaizkiela, boterea gizonen esku egon delako, kultura guztietako emakumeek ezaugarri komun bat garatu dute: bizitzako egoerak ezagutzeko eta bereizteko intuizioa garatu dute, eta jarraitutasun-gaitasuna eraiki dute, egoera horretan eusteko eta bidean aurkitzen dituzten oztopoak gainditzeko.

Etxeko lanaren enigma

Peruko Estatistika eta Informatika Institutu Nazionalaren azterketaren bidez, etxeko lanaren balioa agerian jartzeko aukera sortu zen, baina zailtasunak sortu ziren etxeko lan ez-ordainduaren balioa identifikatzeko. Erronka horretarako, ezin ziren oinarri hartu kontzeptu ekonomiko arruntak. Beharrezkoa zen beste metodo batzuk sortzea, eguneroko errealitatera iristeko, eta hiru bide hartu ziren kontuan, modu artikulatuan balio horretara hurbiltzeko.

Lehenik eta behin, kontuan hartu zen zer ordainsari jasotzen zuten gizonezko nahiz emakumezko etxeko langileek, eta ikusi zen sektore horretan, legeak babesten badu ere, ordainsaria txikiagoa dela eta eskuarki modu ez-formalean lan egiten dela; eta horrek babes-mekanismoak ez izatea dakar.

Bigarrenik, kontuan hartu ziren egiten dituzten jardueretan espezialistak direnak, eta maila horretan balorazio altuagoa ematen zen, etxeko langileak jasotzen zuenaren oso bestelakoa.

Hirugarren bideari kategoria hibridoa esan zitzaien, eta, izenak berak adierazten duen bezala, etxeko lanaren konplexutasunaren adierazle da.

Dena den, estatuaren instantzia ofizial baten azterlanetik ondorioztatutako emaitza horiez gain, beharrezkoak dira haiekin bat datozen erantzunak ere: hau da, politika publiko egokiak, koherentziaz jokatu dutenak eskubideen ikuspegiarekiko —pertsona guztiak dute autonomia ekonomikorako eskubidea eta baldintza duinetan lan egitekoa— eta zaintzaren ikuspegiarekiko —pertsona orok du eskubidea zain dezaten, eta besteak zaintzeko—. Zaintzaren politikaren esparruan, gaur egun Punoko Ordenantza eta Limako Alkatetzaren Ebazpena daude.

Gaur egun, ustezko modernitatea bizi dugu, baina eskasian, biziraupenerako ondasunak landa-eremuak hornitzen baititu, baina aldi berean, landaguneei ez baitzaie bizirik irautea lortzeko nahikoa arreta ematen;

eta egoera horretan, emakumeak funtsezko osagaia dira, bai familia-nekazaritzarako, bai biziaren iraunkortasunerako.

Hain zuzen, badira ebidentzia publikoak eta nabarmenak, emakumeek ekonomiari egiten dioten ekarpena, maila guztietan, agerian jartzen dutenak. Ikusi da sukaldaritza, ehungintza eta etxeko beste jarduerak batzuk funtsezkoak direla pertsonak bizi ahal izateko eta ikerketari ekarpenak egiteko, duintasunez lan eginez eta zorientasunaren bila, orain arte frogatu den moduan; eta hori guztia, ezagutza eta teknologia eskuragarri izateko zailtasun handiak izan arren, heziketa formalerako sarbiderik izan ez dutelako, edota bizileku duten zona geografikoetatik eta hizkuntza nahiz ohitura desberdinak izategatik.

Baina, oztopoak oztopo, emakumeek taldean aurrera egiteko bideak aurkitu dituzte, eta horrela, isolamendutik atera dira eta eguneroko bizitzako arazoak partekatzeko aukera izan dute. Erakundeetan, emakumeek bidelagunak aurkitu dituzte, hesiak apurtzeko, gehiago jakiteko bideak zabaltzeko eta aukerak baliatzeko adorea izateko. Hala, ekoizpeneko, zerbitzuetako eta merkataritzako hainbat esparrutan sartu dira, beren inguruneak eta gaitasunek ahalbidetzen zieten bereganatuz. Adorea eta itxaropena erakutsi dute, eta agerian jarri dute bizitzari buruz duten ikuspegi holistikoa. ■

Rosa Murillo

Ekvadorreko Ekonomia Sozial eta Solidarioaren Mugimendua, MESSE

Ekvadorreko biztanleria aniztasun etniko handikoa da. Hamalau nazionalitate desberdinetako talde indigenak daude,¹ bai eta afro-ondorengoak, mestizoak, montubioak eta, neurri txikiagoan, beste etnia batzuetako biztanleak ere. Beraz, oso kultura-aberastasun handiko herrialdea da. Hamalau milioi biztanle² baino gehiago ditu: haietatik % 49,7 emakumeak dira, eta astean 70,39 lan-ordu egiten dituzte; horietatik % 31,49 ez zaizkie ordaintzen. Halaber, aniztasun geografiko handiko herrialdea da: mendilerroan, goi-mendiak daude, eta Chimborazo sumendia, 6.310 m dituen mailatik gora; kostaldean, hondartzak daude; Amazoniako eremua; eta uhartedi bat, Galapagoak, munduko leku miragarri nagusietako bat. Horri esker, oso herrialde aberatsa da nekazaritza- eta abeltzaintza-ekoizpenerako, eta aniztasun handikoa.

Ekvadorrek petrolio-ustiapenaren bidez lortzen ditu batik bat diru-sarrerak, eta, beraz, herrialdeko ekonomia ahula da. Dena den, elikagai-aniztasun handia dago, eta horrek biztanleriaren elikadura-subiranotasuna bermatzen du. Hala ere, ez dago ekitaterik; batez ere, landa-eremuetan. Izan ere, zailtasunak dituzte ekoizpen-bitartekoak, hala nola lurra, ura eta kreditua, lortzeko, eta hori oztupo da nekazariak familia-nekazaritza gara dezaten. Horren ondorioz, familia landatarrek askotariko jarduera osagarriak egin behar dituzte, nekazaritza gain, biziraupenerako.

Ekitaterik ezaren ondorioz, gizonezko gazte askok landa-eremuetatik hirietara jo dute, beren eskulana hainbat lanetarako eskaintzeko: eraikuntza-lanetarako, nekazaritza-sektorean jornalari moduan aritzeko, edota kaleko langile gisa jarduteko. Esparru horietan, baina, ez dute inolako segurtasunik. Era berean, Europarako eta Estatu Batuetarako emigrazioa ere fenomeno nabarmena izan da. Horrek askotariko arazo

sozialak sortu ditu familietan, haurrak hurbileko ki-deen zaintzapean geratzen baitira.

Testuinguru horretan eragin duen beste alderdi bat da ekoizpen-bitartekoak eskuratzeko eta nekazarien familia-nekazaritza babesteko borrokatzen ziren gizarte-erakundeak ahuldu egin direla. Horren ondorioz, sektoreak balioa galdu du eta zatikatu egin da, eta merkaturan bitartekariak nagusitu dira, horiek bai, antolatuta baitaude. Horrez gain, azken urteetan, estatuaren politika publikoek esportaziorako nekazaritza-ekoizpena sustatu dute, eta horrek ekoizle handiei soilik egin die mesede; esate baterako, bananondoa eta palmondo afrikarra ekoizten dituztenei.

Imbabura, esperientziaren lurraldea

Artikulu honetan azaltzen den esperientzia Ekvadorreko Iparraldeko mendilerroan kokatzen da, Imbabura probintzian. Probintzia horrek 4.559 km²-ko azalera du, eta biztanleriaren % 87 landatarra da; biztanleak 400.350 dira guztira. Eskualde horretan, lanbide nagusia nekazaritza da (guztizkoaren % 28), eta, horren ostean, manufaktura eta merkataritza.

Bestalde, azpimarragarria da enplegu ez-formalak duen garrantzia. Izan ere, Imbaburan, biztanleria aktiboaren bi heren egoera horretan ari da lanean, eta horrek, noski, segurtasunik eza sortzen du baliabide ekonomikoak eskuratzeko, bai eta oinarrizko zerbitzuak erabiltzeko ere, hala nola osasun-zerbitzuak eta gizarte-segurantza.

Hil arte lan egin behar da; gainerakoan, ez daukagu ez jatekorik, ez janztekorik»

(Imbaburako komunitate bateko nekazari baten lekukotasuna)

1. Nazionalitate bakoitzak bere ezaugarri bereizleak ditu: hizkuntza, janzkera, ohiturak, elikadura...
2. 2010eko Biztanleria eta Etxebizitza Zentsuko informazioa, Estatistika eta Zentsu Institutu Nazionalak (INEC) egina.

Probintzian, ekoizle txiki eta ertainen esku dauden ekoizpen-bitartekoak % 11,2 dira lurraren kasuan, eta % 28, uraren kasuan. Beraz, bitarteko gehienak lur-

jabe handien, enpresen eta estatuaren esku daude. *Esperientziaren lurraldeko* eremuak hondatzeko arriskuan daude. Izan ere, nekazaritza-alorren muga goilurretara hedatzen ari da, eta horrek arriskuan jartzen ditu paramoak. Eremu horietan ur-erreserbak daude, baina higadura-arazo handiak daude, eta lurzorua oso emankortasun urrikoak dira.

Egoera horretan, emakumeen egoera latza da; batez ere, emakume landatar indigenena. Izan ere, historian zehar bazterkeria pairatu dute, eta hori agerikoa da hezkuntza-arloan, biztanleria analfabetoaren hiru laurden emakumeak baitira.

Oro har, emakume landatarrek lan-karga handia izaten dute: etxeko lanak, seme-alaben zaintza eta heziketa, eta nekazaritza- eta abeltzaintza-jarduerak. Horrez gain, gehienetan, erabakiak hartzeko ardurak dute, baina horrek ez du adierazten beren lanaren aitortza izango dutenik komunitatearen aldetik.

2009tik aurrera, Imbaburako Iparraldeko mendilerroaren eremuan, gizarte zibilak, gizarte-mugimenduen eta beste erakunde batzuen laguntzaz, merkaturatze-ekimen berriak garatu ditu, emakumeek, batik bat landatarrek, rol berri bat izan dezaten familian eta taldean. Horretan parte hartu dute Ekuadorreko Ekonomia Sozial eta Solidarioaren Mugimendua (MESSE),³ gobernu kanpoko erakunde batzuek, eta indigenen nahiz eta afro-ondorengo erakunde batzuek.⁴ Ekimen horietan parte hartu du Iparraldeko mendilerroko kitxua nazionalitateko emakume landatarren % 80k; herri hauetakoak dira: Pueblo Natabuela, Karanki, Kayampy, Pasto eta Otavalo.

Haien zeregin nagusia da antolakuntza-prozesuak eraikitzea, elikadura-subiranotasuna eta komunitate-arena sustatzeko, eta jakintzak gordetzeko, elkarriketaren bidez eta elkarrengandik ikasiz. Besteak beste, jakintza hauek sendotu nahi dira: norberaren haziak edo jatorrizkoak erabiltzea eta iraunaraztea; landareak osasunerako eta animaliak elikatzeak erabiltzea; animaliak zein landareak zaintzeko praktika tradizionalak erabiltzea (hala nola ilargi-zikloak baliatzea, egiten den jarduera-motaren arabera); eta trukea sendotzea, beharrei erantzuteko mekanismo al-

ternatibo gisa, merkataritza-harreman monetizatuaren ordez.

Azken hamarkadako prozesuek oso harreman urrunak sortu zituzten emakume ekoizleen eta kontsumitzaileen artean, eta hori aldatze aldera, beste helburu hau ere ezarri da: giza harreman solidarioak eraikitzea landa-eremuaren eta hiriaren artean. Horretarako, zenbait proposamen jarri dira abian, salerosketa soila baino harago doazenak: lursailak ikusteko birak kontsumitzaileekin, kontsumo arduratsuari buruzko mintzaldiak eta produktuen dastaketak. Eta hori guztia, azpimarratuz zeinen garrantzitsua den jakitea zein den elikagaien jatorria, nork ekoizten dituzten, eta nola.

Emakume landatarrek, eremu publikoak beren produktuak merkaturatzeko erabiltzeko —beren eskubideak gauzatze aldera—, gatazka-egoerak bizi behar izan dituzte, bai esparru pribatuan, familian, bai kanpoan, nahiz eta badagoen hori bideratzeko esparru juridiko bat, Konstituzioan eta Elikadura Subiranotasunaren Lege Organikoan jasoa.

Barneko alderdiei dagokienez, emakumeak borroka sakona izan du banako den aldetik, ez dakielako nola moldatu eremu ezezagun batean, hirietan alegia, eta haietako eragileekin. Horrez gain, emakumeak kezka sortzen zitzaion, pentsatuz asteroko irteerak komunitateari edo familiari laguntzeko modu bat ote ziren, edota «etxea eta seme-alabak bakarrik uztea» abandonatze gisa hartuko ote zen. Emakumeen borrokaren beste ardatz bat ekoizpen alternatibo, natural eta agroekologikoen alde egitea izan da, gizakien eta pachamamaren⁵ bizitzarako eskubidea lehenetsiz, monolaborantzan eta agrokimikoen erabileran oinarritutako ereduaren ordez. Eredu hori gizonek zuzentzen dute batez ere, iraultza berdearen sistemako merkatu kontzertuaren eskakizunekin bat.

Kanpoko alderdiei dagokienez, erronka nagusia izan da truke solidarioak edo azokak egiteko gune seguruak eta duinak bilatzea, bai eta kontsumitzaileengan konfiantza sortzea ere, produktuak eros dituzten. Esparru horretan, lan handiena zuzendari-talde batek egin zuen —% 95 emakumeak ziren—. Auzoetako bileretan parte hartu zuten, agintarien aldetik hainbat umiliazio pairatu zuten —esaterako, «nekazariak hi-

3. <<http://www.messe.ec/>>.

4. Ekuadorreko Iparraldeko Mendilerroko Kitxua Herrien Federazioa (FICI), Montufarreko Nekazari Komunen Kontseilua (CCM) eta Imbaburako Komunitate eta Erakunde Beltzen Federazioa (FECONIC).

5. *Pachamama* hitzak «ama lurra» esan nahi du, aimara eta kitxua herri indigenen hizkuntzetan.

rien apaindura hondatzen dute» eta halako esaldiak esaten zituztenean—, liskarrak izan zituzten udaltzainekin, egun eta ordu luzeak itxaron behar izan zituzten agintariekin biltzeko, eta abar. Lan hori ezinezkoa izango zen erakundeek parte hartu ez balute eta buru zirenek irmotasunez ekin ez balio, komunitateetako gizon nahiz emakume ekoizleentzat hautabide bat bilatzeko.

Gaur egun, produktuak merkaturatzeko zenbait gune sortu dira, hala nola azokak eta salmenta-puntuak, eta horrek rol berri horietan ahalduntzea ahalbidetu die emakumeei. Horri esker, emakumeen praktikak eta jakintzak ezagutarazi dira, giza harremanak garatu dira ekoizleen eta kontsumitzaileen artean nahiz zenbait eremutako ekoizleen artean, eta diru-sarrerak lortu dituzte (\$280 hilean batez beste) beren produktuak salduz. Lehenago, merkatu konbentzionalek balioa galarazten zieten produktu horiei. Gainera, familien integrazio handiagoa sortu da ekoizpen-eta merkaturatze-jardueretan, senarrek eta seme-alabek lagundu egin baitiete prozesu horietan. Beraz, ikaskuntza horretan garrantzitsuena izan da emakume horien praktikak, kultura eta identitatea ageriko egin direla, belaunaldiz belaunaldi ekonomia solidarioaren inguruko balioak eta printzipioak gorde baitituzte.

Gune horietan, balio hauek dira nagusi: elkartasuna, elkarrekotasuna, konpromisoa, eta ama lurrarekiko nahiz kontsumitzaileekiko errespetua; eta zintzotasuna, ekoizteko moduari, prezioari eta pisu zehatzari buruzko adierazpenak egitean.

Horrek guztiak emakumeen autonomia eta autoestimua sustatu ditu, eta prozesu horietan ahalduntzea ahalbidetu du, baina emakume landatarraren lan-karga handitu egin da. Izan ere, familian, etxaldean eta komunitatean duten lanaz gain, merkatuarekin loturak ezartzeko gaitasunak garatu behar dituzte, eta *beste rol batzuk betetzera aterata*. Emakumeak merkatu alternatiboetan sartzean, lan-orduen kopurua hazi egin zen, 8 ordu gehiago astean, emakumeek produktuak prestatu behar baitituzte saltzeko (garbitu, sorta txi-

kietan lotu, material egokietan jarri). Merkatu konbentzionalean, aldiz, ez da horrela, uzta landu eta bildu soilik egiten baita.

Hori guztia kontuan hartuta, beharrezkoa da, besteak beste, politika publikoek ekoizpen garbia eta agroekologikoa sustatzea eta babestea, familia-nekazaritzari laguntzea, lurra birbanatzea, merkatu alternatiboetarako sarbidea ahalbidetzea eta ekonomia solidarioko sektoreen ekimenetan laguntzea. Ekuadorreko Konstituzioan eta indarrean dauden legeetan azpimarratzen denez, erakundeen prozesuak errespetatu behar dira, instantzia laguntzaileen rola zehaztuz.

Horrez gain, kontuan hartuta nekazaritzaren feminizazioa, politika publiko bereizleak sortu behar dira ekoizle-talde horri laguntzeko. Benetako ekintzak sustatu behar dira; esaterako, hauek: ekoizpen-eta merkaturatze-tresnetan berrikuntzak egitea, haien erabilerarako egokituz; zenbait lurraldetako emakume landatarraren artean jakintzei buruzko elkarrizketa sustatzea; zaintzaren ekonomian laguntzea, emakumeek erraztasuna izan dezaten prestakuntza jasotzeko; kutxa solidarioak sortzen laguntzea, kredituak emateko; ekoizleen eta kontsumitzaileen artean jakintzei buruzko elkarrizketa sustatzea, trukeen bidez; biziaren eta elikagaien iraunkortasunerako lagungarriak diren praktikak ageriko egitea; eta merkaturatzeko gune duinak eta egokiak sortzea, ekoizleentzat nahiz kontsumitzaileentzat.

Ez dugu nahi antolatutako hainbat sektoreen ahalegin handia ezerezean geratzea. Hortaz, baieztatzen dugu landa-eremuko familiak omentzeko modu onena dela lurra landuz duintasunez bizitzeko aukera izan dezaten ahalbidetzea, horretarako lurra, ura, merkatuak eta kreditua izan ditzaten ziurtatuz. Horrelako politikek soilik berma dezakete epe luzean herriek elikadura-subiranotasuna izatea eta duintasunez bizitzea, zer ekoizten duten eta zerez elikatzen diren jakinik. Bestela, herrialdeak kanpoko ekoizpenaren mende bizi beharko luke, eta haziak eta jakintzak desagertu egingo liriateke, lurraldetik ateratzera behartzen duen sistema batek eraginda. ■

Ela Pérez Alva¹

San Marcoseko Unibertsitate Nazional Nagusia eta ESSren behatokia

Nork bere buruarekiko nahiz besteekiko maitasunak eta konpromisoak bizitza ona birsortzen du, *allin kausay, sumaq kausay*... deritzona alegia, ongi bizitzea ez baita gauzak edukitzea, maitasuna eta konfiantza- nahiz elkarrekikotasun-harremanak eraikitzea baizik, osasunaren bidez, antolaketaren bidez, hezkuntzaren bidez eta bizitzako edozein esparruren bidez, alderdi *teknikoenetik* hasi eta *etxetiarreneraino*.

Rita Carrillo Montenegro
(hezitzailea)

Badira talde txikitik, leku txiki askotan, sortutako eta birsortutako jakintzak, zenbait antzintasun-mailatakoak, eta merkatu kapitalista hegemonikoaren arrazionaltasunetik harago doazen ekonomietan garatuak; haietako asko, emakumeek hasi, elikatu eta iraunarazi dituztenak. Erregistroak, ordea, urriak dira; ahozko memoriak gehiago, idatziak baino, eta haietako asko onartu ez direnak eta ageriko egin ez direnak. Lurralde guztietan daude, baina eskuarki ez dira oso ezagunak, ez eta balioetsiak ere, gizartean; eta are gutxiago, unibertsitate-esparruan.

Hautura handia dago unibertsitatearen eta gizartearen artean. Prestakuntza horretan, ikasleak beren komunitateetatik eta jatorritik aldentzen dira, eta, areago, berariaz kontrajartzen dira familietatik jaso eta ekarri dituzten jakintzak eta unibertsitatearen barneko komunitate zientifikoarenak. Horrela, hierarkiak ezartzen dira, kanpoko eredu eta estereotipoetan oinarrituak, eta ikasleek jaio ziren lekuarekiko lotura galtzen dute eta deserrotzea pairatzen dute; horrenbestez, mendekotasun kultural, zientifiko eta teknologikoaren mekanismoak birsortzen dira. Elementu-multzo hori zuzenean kontrajartzen zaio Latinoamerikako gizarteetan gero eta gehiago egiten den eskakizunari, beren kultura-tradizioak eta jakintzak balioets daitezen.

1. Herri-hezitzailea eta aktibista feminista autonomoa. Gizarte Laneko Sail Akademikoko irakasle-ikertzailea, eta Limako (Peru) San Marcoseko Unibertsitate Nazional Nagusiko Gizarte Zientzien Fakultateko Ekonomia Sozial, Solidario eta Herrikoien Mintegiko ikerketa-taldeko kidea.

Izan ere, unibertsitateak —Latinoamerikakoak bereziki— izaera monokulturala du, helburu baitu, gehienetan, menderakuntza-eredu moderno kolonial eurozentrikoa birsortzea, eta tentsio handiak eragiten ditu bertako gizarteekin, heterogeneoak baitira egitura-nahiz kultura-alderdietan.²

Boventura de Sousa Santosek proposatutako «jakintzen ekologiaren» printzipioari jarraituz, «elkarrizketak sustatu beharko lirateke unibertsitateak ekoizten duen jakintza zientifiko eta humanistikoaren eta gizarteko bestelako jakintzen artean: jakintza legoak, herri-jakintzak, tradizionalak, hirikoak, landakoak, nekazarienak, probintzietakoak eta mendebaldekoak ez diren kulturenak (afrikar edo asiarrak jatorriko indigenak eta abar)» (Germaná, 2013, 17. or.).

San Marcoseko Unibertsitate Nazional Nagusiko (UNMSM) Gizarte Zientzien Fakultateko (FCCSS) Ekonomia Sozial, Solidario eta Herrikoien Mintegiko (SESSP) esperientzia izango dugu ardatz gogotarako. Ikerketa-talde bat da, 2012an sortua, irakasleen motibazioei eta hautu indibidualei esker³ —ikerketan eta esku-hartzeetan jardun dute denek ekonomia sozialaren, solidarioaren, herrikoien, eta komunitarioaren esparruan, bai eta zaintzaren ekonomia alorrean eta abarretan ere—, eta haren bidez, jakintzei buruzko elkarrizketaren prozesua instituzionalizatu egin da, gogoeta eta ekintza akademikorako bitarteko den aldetik, irakasleen, ikas-

2. Tentsio horiek gure esperientzia historiko sakonenaren ezauzgarri izan dira, kultura lehengoratzeko joeren eta errepresio-/birxurgapen-joeren arteko gatazkaren parte baitira, Quijanoren (1997) ustez, gure identitate-arazoan oinarrian dagoen gatazka delako, eta, horrez gain, gure historia osoa zeharkatzen duelako, Amerikaren eraketaren hasieratik, subjektibitatearen etengabeko tentsio gisa, imajinarioaren nolakotasuna eta ezagutza lortzeko eta ekoizteko moduak auzi irekia eta gatazkatsua baitira.

3. Luis Montoya eta César Germaná hasieratik izan genituen bidelagun, gure zereginak, sareak eta desberdintasunak batuz, bai eta, batez ere, gure jarraitutasuna, hautuak eta hazten ikusten gaituen unibertsitate honekiko maitasuna ere.

leen nahiz gizarte-erakunde eta -mugimenduetako ordezkarien parte-hartzearekin.⁴

UNMSM⁵ Amerikako unibertsitate publiko zaharrena da. Lima hirian (Peru) sortu zen, 1551ko maiatzaren 12an; beraz, Peruko Estatuko Konstituzioa baino askoz lehenago, azken hori 1821eko uztailaren 28an sortu baitzen. Eta denbora horretan, hainbat eragileren arteko elkargune zaharrak nahiz berriak sortu dira, eta prozesu eta joera jakin batzuk, askotan unibertsitatez kanpo edo haratago idatzitako gidoien bidez, tokian errotutako egituretan oinarrituz, bai eta herrialdeko testuinguruan nahiz testuinguru globalean ere. Eta, aldi berean, eztabaidarako eta interesak kontrajartzeko gune ere izan da.

Hurrengo orrialdeetan, garai honetan ezinbesteko ditugun gogoetak, zalantzak, kritikak eta proposamenak partekatuko ditugu.

Hasteko, azpimarratu nahi dugu Mintegia sortzen hasi zenetik elkarrizketak izan zirela beste fakultate batzuetako irakasle eta ikasleekin, bai eta, batez ere, gizarte-erakunde eta —mugimenduekin ere, koordinatzen hasteko helburuarekin, horrela loturak eta konfiantza-harremanak sortze aldera, gizon eta emakume aliatu bezala lan egiteko. Hori ez zen erraza izan, bi aldeetatik ikasi eta desikasi beharra baitzegoen, distantziak murrizteko. Unibertsitate gisa: egia akademikoa zalantzan jartzea; entzuteko gaitasuna lantzea, irekitasunez entzuteko; mitoak, aurreiritziak, usteak eta suposizioak zalantzan jartzea; eta bidean agertuz joan ziren beste hainbat muga. Erakunde gisa: pentsatzea lor daitezkeela elkarrizketa sustatzen duen unibertsitate bat, ikasgeletatik aterata; eta prest egotea haren jakintzak, askotariko praktiken bidez sortuak, partekatzeko. Prozesu horretan, emakumeen ahotsa lehenetsi dugu, esperientzia horretako parte-hartzaile

diren aldetik, hainbat rol, ekintza, kargu, batzorde eta abarren bitartez.

Horregatik, garrantzitsua izan zen Gizarte Kontseilua-
ren sorrera.⁶ Haren sorrera-dokumentua ospakizun publiko batean sinatu zen, 2014ko martxoan. Erakunde hauek osatu zuten: Nekazaritza Konfederazio Nazionala (CNA); Peruko Nekazarien Konfederazioa (CCP), Peruko Bidezko Merkataritzako Ekoizle Txikien Koordinakunde Nazionala (CNCJ-Peru); Peruko Artisauen Eskualdearteko Zentrala (CIAP); Emakume Nekazari, Artisau, Indigena, Natibo eta Soldatapekoen Federazio Nazionala (FENMUCARINAP); Peruko Ekonomia Solidarioaren Sarea Taldea (GRESA); eta Genero eta Ekonomia Taldea. Urtebete geroago, 2015ean, Peruko Kafe eta Kakao Zentrala sartu zen Kontseiluan; eta 2016. urtearen bukaeran, beste bi erakundek eskatu zuten sartzeko: San Hilarión aurrezki- eta kreditu-kooperatibak —Peruko handienetako bat da—, eta Ekoizle Ekologikoen Elkarte Nazionalak (ANPE).

Ordutik gaur egunera arte, harreman sakona eta estua izan da erakunde horiekin, eta hainbat jarduera garatu dira: besteak beste, lanbide aurreko praktikak; ikerketa-txostenak lantzea; ekintzak; tesiak; plan estrategikoen diseinua; garapen-proiektuen formulazioa; ikus-entzunezkoak egitea; unibertsitatez kanpoko jarduerak eta gizarte-proiektziokoak; unibertsitatean boluntariotza-lanak antolatzea; eta azokak. Uste dugu esperientzia horren esparruan sustatzen ari garen jarduerak baliagarriak izan daitezkeela harreman deskolonizatuak eraikitzeke, eta gainera, memoriaren berreskuraketari eta buruzagien eta unibertsitateko gazteen artean sortzen diren harremanei «genero-ikuspegiak begiratzeari» arreta berezia jartzen diotela.

Unibertsitatearen eta gizartearen arteko hesi horri buruzko gogoeta ez da berria Latinoamerikan. Coraggiok⁷ planteamendu neoliberalaren ekonomizismo-

4. Paradoxikoa dena da unibertsitatearen erakunde-krisia gertatu zenean garatu zela. Krisi hori zenbait mailatan zeuden gatazkek eta indar-korrelazioek eragindako tentsioengatik sortu zen, eta asko larriagotu zen 2010etik 2011ra bitartean; bereziki, Gizarte Zientzien Fakultatean, ez baitzuen aukeratutako dekanorik eta bost arduradun izan baitzituen (2010-2016). Duela gutxi, 2016an, aukeratu eta onartu da agintari bat, 2020ra arte.

5. 20 fakultate ditu, graduak 62 karrera profesional, 28 dokto-
retza eta 96 irakasle-ikasketa, diplomez eta bigarren espe-
zializazioez gain. Errektoreen Batzar Nazionalak emandako
informazioaren arabera (2011) graduak 28.645 ikasle ditu,
eta urtero 53.108 hautagai lehiatzen dira batez beste lehia-
ketan ateratzen dituen 5.781 plaza hutsak betetzeko.

6. Mintegiko Gizarte Kontseilua eta ESSHren behatokia honela
definitzen da: «unibertsitatearen eta gizarte-erakunde eta -
mugimenduen arteko elkarrizketa, artikulazioa eta lankidetzak
errazteko eta aholku emateko funtzioa duen kide anitzeko
organo bat».

7. Lehenago ere izan ziren ahaleginak unibertsitatean, langileen
eta kooperatiben erlazioa lantzeko; hots, Pastorek (2010)
ekonomia sozial *tradizionala* edo *historikoa* deritzona: pres-
takuntza-programak abiatzea; unibertsitate-hedapenerako es-
perientziak; eta kooperatibei, langileen parte-hartzeari eta
langileen autokudeaketari buruzko ikerketak. Beste kasu ai-
pagarri batzuk herri-unibertsitateak dira (Mexiko, Puerto
Rico, Argentina, Guatemala, etab.).

utilitarismoa kritikatu zuen, eta unibertsitatearen eta gizartearekin eta ekonomiarekin dituen harremanen irakurketa alternatibo bat egin zuen, eta, hala, etorkizunari begira erronka berrien aukera zabaldu zuen. Bat dator, gainera, tesi honekin: beharrezkoa dela unibertsitateak garapenaren eta modernizazioaren paradigma birsortzeari eta hari eusteari uztea, eta bide ematea boterearen eta jakintzaren deskolonialtasunari, bai eta proposamen deskolonizatzaileei ere; esaterako, *Ongi Bizitzeari (Buen Vivir)*⁸ (Coriggio, 2002). Eta adierazten du bertan «Beharrezkoa dela subjektu kolektibo komunitarioak eta sozialak egotea, beren prestakuntzarako, ezagutzarako eta zerbitzuetarako beharrak azal ditzaten, harreman dialogiko instituzionalizatu batean, baina berrikuntzara eta ikaskuntzara irekia (...)» (Coriggio, 2014, 5. or.).

Hierarkien ezarpena gainditzea etengabeko kezka da, eta Mintegiak ematen duen urrats bakoitzean eta garatzen dituen jarduera guztietan hartzen da kontuan. Gizarte Kontseilua, bere-berean, etengabeko ebaluaziorako mekanismo bat da, eta parekotasunezko harremanak sendotzeko eta asimetriak identifikatzeko eta ez birsortzeko erronka du jomugan. Xedea ez da asmo onen adierazpen bat izatea, benetako praktika bat baizik, gizarte-bizitzaz elikatzen dena, eta, beraz, zalantzan jartzen ditu eremu publikoko eta eguneroko bizitzako botere-harremanak. Horrez gain, ahalegin horiek, hein handi batean, harreman-mota desberdin bat garatzeko proposamen etikoak eta borondatea ere jartzen dituzte agerian, eta horiek ezinbesteko osagaiak dira Ongi Bizitzearen⁹ alde egiten duen gizarte-prozesu historiko orotan.

8. Germanák (2013) hiru printzipio aipatzen ditu: (1) jakintzaren egitura eurozentrikoen hegemonia gainditzea; (2) egitura instituzional diziplinarioak gainditzea; eta (3) jakintza akademikoaren eta boterearen kolonialtasunak azpiratutako gizarte-taldeen jakintzen arteko elkarriketa (13. or.).

9. *Ongi Bizitzea —Buen Vivir* edo *Bien Vivir*, Quijanoren (2011) arabera— Latinoamerikako indigenen mugimendu berriaren proposamen bat da, eta benetako egite historiko bat izateko, ezinbestean izan behar du gizarte demokratiko bateko ekoizpen eta ugalketa demokratikora bideratutako praktika sozialen multzo bat, izate sozialaren beste modu bat, bere helburu historiko zentzudun bereziarekin, boterearen kolonialtasun

Bestalde, Mintegiak helburu du unibertsitate-komunitatean baldintza eta sentsibilizazio egokiak lortzea, harreman dialogiko instituzionalizatu horiek ehuntzeko, berrikuntzarantz eta ikaskuntzarantz bideratuz, eta kanon epistemologiko eurozentrikoa gaindituz.

Abiapuntua ekonomia sozial, solidario eta herrikoia eragile gisa jokatzen duten pertsonen bizitzako esperientziak dira, beren dinamismo bizien eta berezien bidez beren ibilbideak eraikiz harremanetarako aukerak zabaltzen baitituzte, zenbait esparrutan: antzinako arbasoekiko lotura; estatuarrekiko tentsioa eta hartan eragitea, estatuak merkatu kapitalista neoliberalaren alde egiten baitu argi eta garbi, eta beren izana ukatzen; elikadura-segurtasuna eta -subiranotasuna; garapenaren eta *ongi bizitzearen* arteko kontraesanak; zaintzaren ekonomiak, emakumeen gain daudenak; eta abar. Eta denek ezaugarri berdin bat dute: biziaren iraunkortasunaren alde egitea.

Partekatu nahi dugun beste alderdi bat da garrantzia ematea ikerketa abiatzeko ikuspuntuari, ikertzaile garen aldetik prozesuan edo dinamikan eta erakundeetan dugun rolari, bai eta sortutakoaren erabilerari eta praktikan izango dituen ondorioei ere. Alderdi horiek guztiak lantzeko, ez da nahikoa teoriak eta ikerketek horri buruz ondorioztatutakoa aztertzea. Hori bezain garrantzitsua eta premiazkoa da aztertzea ea epe laburrean, ertainean edo luzean lagungarria izango den, bai erakundeetan bai unibertsitatean, praktika sozialerako, ekintzarako eta jardunbiderako gidalerroak finkatze aldera.

Jarrera bat hartzeko, zer ikertu eta ikerketari nola heldu erabakitze aldera, beharrezkoa da, besteak beste, diziplinarteko elkarriketa bat abiatzea, zeharkakotasun-ikuspegiak hartzea, hala nola ikuspuntu feminista oinarri duen genero-teoria, herritarren eskubideak erreibindikatzea eta gauzatzea, eta kulturarteko eta belaunaldiarteko prozesuak baliatzea. Esaterako, ezin izango litzateke ikerketa egin emakumeen borrokan historiaren hainbat alderdi kontuan hartu gabe:

globalaren eta kolonialtasun/modernitate eurozentrikoaren alternatiba erradikal gisa, boterearen des/kolonialtasun gisa.

erabakiak hartzeko ahalmenaren eskakizuna, bizitza pertsonalean, sozialean eta politikoan eragiteko; eta emakumeek, subjektu sozial femeninoa diren aldetik, beren identitateak eraikitzeko egindako ahalegina, oztopo guztiei kontra eginez, eta gizartearen aldetik esleitutako eta sistema menderatzaile batek inposatutako rolari edo eginkizunari aurre eginez.

Uste dugu beharrezkoa dela erakundeek pertsonak erdigunetzat hartuta lan egitea, ekonomia solidarioaren premisari jarraituz (aurpegia, historia eta identitatea duena, eta tokian-tokian eta komunitatean errota), bai eta ikuspegi etikoa aintzat hartzea ere, ikerketa-jardun orotan. Horretarako, eza-gutza akademikoa herri-jakintzarekin uztartu behar da, eta arrazionala dena, subjektibitateekin; zalantzan jarri behar da subjektu/objektu dikotomia, eta diziplinarteko harremanak nahiz diziplinaz haraindikoak arretatuak eta errespetuzkoak izan daitezzen sustatu behar da. Eta, batez ere, kontuan hartu behar da zertarako ikertzen dugun; ziur gaude erakundeek eta erakundeei esker sendotutako ekintza bat sustatzeko egiten dugula.

Hirugarren alderdia memoria berreskuratzea da, erakundeekin elkarriketak eginez, horren bidez pertsonen, familien eta emakumezko ekoizle txikien bizitzako historiak eta ebidentziak jaso baitaitezke, bai eta asoziatibitatearenak, kooperatibismoarenak eta kolektibitatearenak ere. Beraz, lurraldeetan garatutako harremanetan sortutako ikaskuntzei, balioei, printzipioei, formei eta mekanismoei buruz ari gara. Orain arte, Mintegiak landutako ikus-entzunezko materialetan hainbat alderdi azaldu dira: zenbait lurraldetako testuingurua eta esperientzien konplexutasuna, arazoak, ahaleginak, erronkak, gatazkak eta etorkizunari begira ezarritako eginkizunak; nekazaritza- eta artisautza-ekoizpenaren nahiz ondasun eta zerbitzuen ekoizpenaren egunerokotasuna; estatuaren presentzia eskasa edo hutsala; errituak, urteurrenak, inauteriak eta konpaitasuna; eta abar. Horren guztiaren berri uni-bertsitate-komunitatean hedatzen da, bai eta jendarean ere, sare sozialen eta behatokiaren webgunearen

Azkenik, egiteko moduei erreparatu nahi diegu (metodologiak, teknikak eta tresnak), prestakuntza-, sustapen- eta zabalkuntza-prozesuetan, ikerketan, sistematizazioan eta abarretan. Bereziki nabarmendu nahi ditugu gure zentzumen guztiak baliatzen dituztenak; partaidetzarekin lotutako alderdiei eta boterearen analisiari arreta jartzen diotenak; eta memoria eta dokumentu idatziak berreskuratzeari eta hitz egiten ez dutenen ahotsari bide ematen diotenak.

bitartez.¹⁰ De Sousak dioenez (2001), bizi-denbora eta ekoizpen-lanaren denbora gero eta gehiago nahasten badira, ekoizpeneko gizarte-harremanak gizarte-menderakuntzarako eta -hierarkizaziorako esparru ezin hobea bihurtzen dira. Horrela, nolabaiteko huts sinbolikoa sortzen da, eta huts hori bi harreman-motaren bidez betetzen da: ugalketa sozialeko gizarte-harremanen bidez (familian eta eremu publikoetan), eta ekoizpeneko gizarte-harremanen bidez (ekoizpen-lanaren prozesuan). Gainbalioa mota askotakoa izan daiteke: sexuala, etnikoa, erlijiosoa, belaunaldiari dagokiona, politikoa edota kulturala; eta gizartearen kontsumo-ohituran (ez kontsumitzeko ekintzan) ager daiteke.

Azkenik, egiteko moduei erreparatu nahi diegu (metodologiak, teknikak eta tresnak), prestakuntza-, sustapen- eta zabalkuntza-prozesuetan, ikerketan, sistematizazioan eta abarretan. Bereziki nabarmendu nahi ditugu gure zentzumen guztiak baliatzen dituztenak; partaidetzarekin lotutako alderdiei eta boterearen analisiari arreta jartzen diotenak; eta memoria eta dokumentu idatziak berreskuratzeari eta hitz egiten ez dutenen ahotsari bide ematen diotenak. Beharrezkotzat jotzen ditugu artearekin lotutako metodologiak (antzerkia, ipuinak, bideoak, pintura, musika, liburuxka irudizatuak, horma-irudiak, robot-erretratuak, mapa kulturalak eta beste hainbat, jada badirenak nahiz geuk sortu eta

birsortu ditzakegunak), betiere aintzat hartzen dituztenak berezitasunak, kulturartekotasuna eta aniztasuna. Azken finean, horrek dakarrena da ez aplikatzea aplikatze hutsagatik. Irmotasuna eta ikuspegi kritikoa behar dira haiek erabiltzean, bai eta argitasuna ere, erabilera bilatu nahi dugunari egokitzean, eta, batez ere, zorroztasuna, haietatik abiatuta jakintza gisa ekoizten denari emandako tratamenduan. Une oro, hainbat arrisku ditugu: zehaztasunik gabe aritzea, kontrako efektuak eragitea, sinpletasuna edota funtsatu gabe arrazoitzea.

10. <<http://economysolidarias.unmsm.edu.pe/>>.

Uste dugu estandarizazioa eragiten duten boterea, zapalkuntzak eta hierarkiak ardatz dituen herri-heziketa berbidieratu behar dela, subjektu *sentipentsalariak* erreibindikatuz, bestelako ezagutza batzuen jabe baitira, askotarikoak, eta balioetsi beharrekoak.

Eta hori guztia, geure ikuspegitik edo antzekoetatik, helburu izanik unibertsitate publikoan jakintza deskolonizatzaileei buruzko elkarrizketak garatzea; subjektu bakarraren ikuspegi homogeneousatzailea gainditzea, *unibertsaltzat* jotzen den arrazionaltasunaren ildoarekin bat baitator, eta ahotsa ukatzen baitie gutxien hitz egiten dutenei —emakumeak, gehienetan—; eta subjektu sozial, ekonomiko eta politikoei arreta jartzea, eguneroko bizitzan, ordena ekonomiko globalizatu berrian, akademian eta esparru publikoan.

Bibliografia

Coraggio, J. (2002). *Universidad y desarrollo local*. Hemendik berreskuratua:

<<http://www.coraggioeconomia.org/jlc/archivos%20para%20descargar/uniydesa.pdf>>.

Coraggio, J. (2014). *La Economía Social y Solidaria: El papel de las universidades*. Economía Social, Solidario eta Herrikoiaeren Mintegiak antolatutako *Unibertsitate publikoa eta ekonomia solidarioak* mintegian aurkeztutako txostena. Gizarte Zientzien Fakultatea, San Marcoseko Unibertsitate Nazional

Nagusia, eta Euskal Herriko Unibertsitateko Hegoa institutua. Lima, abenduak 9.

De Sousa, B. (2001). *Los Nuevos Movimientos Sociales*. Hemendik berreskuratua: <[http://biblioteca virtual.clacso.org.ar/ar/libros/osal/osal5/debates.pdf](http://biblioteca.virtual.clacso.org.ar/ar/libros/osal/osal5/debates.pdf)>.

Germaná, C. (2013). *Iniciativas universitarias para la economía social y solidaria en el Perú*. (Euskal Herriko Unibertsitateak-Hegoak eta San Andrés-CIDES Unibertsitate Nagusiak antolatutako mintegi honetan aurkeztutako txostena: *Eskubide ekonomikoak eta ekonomia sozial eta solidarioaren politika publikoak: unibertsitatearen erronkak*, suma qamaña *helburu hartuta*. La Paz, urtarrilaren 17tik 19ra).

Montoya, L. (2016). «Buen vivir, economías solidarias y universidades públicas en Perú». *Cooperativismo y Desarrollo* aldizkaria, 24, (109). Hemendik berreskuratua: <<https://revistas.ucc.edu.co/index.php/co/article/view/1506/1621>>.

Pastore, R. (2010). «Un panorama del resurgimiento de la economía social y solidaria en Argentina». *Revista de Ciencias Sociales*, 2, (18). Buenos Aires: Quilmeseko Unibertsitate Nazionala.

Quijano, A. (1997). «Colonialidad del poder, cultura y conocimiento en América Latina». *Anuario Mariateguiano*, 9. Lima. Amauta.

Quijano, A. (2011). «¿Sistemas alternativos de producción?» in Santos, B. (koord.): *Producir para vivir. Los caminos de la producción no capitalista*. Mexiko. Fondo de Cultura Económica. ■

Jhonny Jiménez¹

Ekuadorreko Unibertsitate Zentrala eta Ekuadorreko Ekonomia Sozial eta Solidarioaren Mugimendua, MESSE

Aurrekariak

Esan ohi da ekonomia solidarioak emakume-aurpegia duela. Dena den, emakumeak eredu horretan txertatu izanak aukera eman badie ere gaitasunak garatzeko eta beren eskubideak erreibindikatzeko, ekonomia solidarioak oraindik ere erronka garrantzitsua du emakumeen lan-kargari eta genero-indarkeriari konponbidea emateko bidean. Genero-asimetriak aldatzeko proposamen eta tresnetako batek ekonomia solidarioaren mugimenduaren gogoetetan du jatorria, bai eta gizonek genero-berdintasunerako egindako ekarpenetan ere.

Ekonomia solidarioa eta ekonomia feminista

Ekonomia hitzak grezierako bi hitz hauetan du jatorria: *Oikos* (etxea) eta *nomia* (kudeaketa). Zentzu horretan, ekonomia etxearen kudeaketa da; bestela esanda, etxearen zaintza. Definizio substantibista horretan, lurra pertsonen zaintza behar duen izakin biziduntzat hartzen da, bizia birsortuko dela ziurtatzeko.

Horren kontrako ikuspegia du teoria neoklasikoak, antropozentrikoa baita, eta lurra ustiatzeko baliabidezkat baitu, inbaditzeko eremutzat, eta kapitala sistema ekonomiko eta soziala antolatzen duen kategoriatzat hartzen du, merkatu autorregulatu aske batean. Gainera, eredu neoklasiko utilitaristak irabaziak maximizatzea du helburu, eta gizakia *homo economicus* gisa definitzen du: hau da, kontsumitzaile eta ekoizle den aldetik, ahalik eta errentagarritasun handiena bilatzen du erabakiak hartzean, kontuan hartu gabe zer eragin dituzten bere ekintzek gizartean nahiz ingurumenean.

Ikuspegi horrek sexuen araberako lan-banaketa sendotzen du, ekoizpen-jardueraren eta ugalketa-jardueraren artekoa, alegia. Lehenengoa merkatuan truka daitezkeen —hau da, kanbio-balioa duten— ondasun eta zerbitzuen ekoizpenarekin lotuta dago, eta jarduera horretan gizonak aritzen dira. Ugalketa-jarduera, berriz, emakumeei dagokie, eta erabilera-balioa baino ez du. Ekonomia kapitalista batean, merkaturatzen ez denak ez du baliorik, eta, beraz, maila baxuago batekotzat jotzen da, Nobrek dioenez: (2015), «Sexuen araberako lan-banaketa emakumeen menderakuntzaren oinarria da, eta banantze bidez antolatzen da: zeregin eta funtzio batzuk maskulinozkat jotzen dira, eta beste batzuk femeninozkat; eta banantze hori hierarkikoa da, maskulinozkat jotzen diren zereginetik eta funtzioetik balio handiagoa baitute gizarte kapitalista eta patriarkalean» (7. or.).

Ekonomista feministak, aldiz, ekonomiaren kontzeptu substantibista du abiapuntu. Paradigma berri horretan, ekoizpeneko gizarte-harreman berriak sustatzen dira, bai eta ekoizpen-indarrak biziaren zerbitzuan jartzea ere. Carrascok (2006) hau adierazi du horri buruz, Bosch eta Picchio aipatuz: «(...) egitura hori gainditzeko beharra planteatzen da, modu bakarra baita analisi sozioekonomikorako paradigma berri egokiago batzuk eraikitzeko, ugalketa sozialean eta biziaren iraunkortasunean parte hartzen duten askotariko jarduerak integratuz. Azken ideia hori, biziaren iraunkortasunari erreferentzia egiten diona, gizadiaren eta naturaren arteko nahiz emakumezko eta gizonezko gizakien arteko harreman dinamiko eta harmoniko gisa ulertzen da (...)» (23. or.).

Ildo horri jarraituz, sistema ekonomikoak, ekoizpen-eta eraldaketa-sistemak, eta trukea, kontsumoa eta kontsumo ondokoa bideratzeko gizarte-harremanek ekonomia solidarioaren printzipioak izan behar dituzte oinarri: arrazionaltasuna, elkarrekikotasuna, osagarritasuna, lotura, demokrazia eta justizia (MESSE, 2016).

1. Ekuadorreko Ekonomia Sozial eta Solidarioko Mugimenduko kidea, Ekuadorreko Unibertsitate Zentraleko Gizarte Lana karrerako irakaslea.

Esparru horretan, Ekuadorreko Ekonomia Sozial eta Solidarioaren Mugimenduak (MESSE) eta ekonomia solidarioko beste gizarte-erakunde batzuek kulturarteko zirkuitu ekonomiko solidarioak (KZES) eraikitzea planteatzen dute: hau da, askotariko praktika solidarioak artikulatzeko eta lotzeko moduak, gizakien oinarrizko beharrak asetzeko. Silvak (2012) honela definitzen ditu: «ekonomia solidarioaren irizpideetara atxikitako unitate sozio-ekonomikoen multzo bat, zenbait agregazio-mailatan era daitezkeenak, eta lotura konplexuak dituztenak lurraldeko gizarte-, kultura- eta politika-sarearekin (...)» (48. or.).

KZESek, beraz, gizarte-harremanak jartzen dituzte ekoizpen-, eraldatze-, truke- eta kontsumo-prozesuen erdigunean, eta hori da, hain zuzen, genero-harremenen ardatz nagusietako bat; harreman horiek berdintasunean eta errespetuan oinarritu behar dute.

Emakumeen mugimenduaren borrokan, aurrerapen handiak egin dira eskubideak erreindikatze eta esparru publikoan kokatzeko. Gaur egun, emakume gehiago ari dira enplegu *formaletan*, haien soldatak gizonenak baino txikiagoak badira ere. Emakume gehiago dira kargu publikoak dituztenak, hezkuntza-sistematan txertatu direnak, edota herritarrek aukeraturako postuetan jarduten dutenak. Lorpen horiek egin badira ere, emakumeek oraindik ere erronka handiak dituzte, gizonen berdintasunezko baldintzak lortzeko.

Bestalde, aurrerapen horiek esparru publikoan egin dira, baina erronkarik handiena esparru pribatukoa da. Izan ere, gaur egun, emakume askok, oso lanaldi luzeen ostean, etxera iritsi eta lanean jarraitu behar dute, *ugalketa*-zereginetan, eta horrek beren lanaldia areagotzea dakar. Gizonen, aldiz, lanetik itzultzean, ez dituzte beti ugalketarekin lotutako rol horiek betetzen.

Arazoa ez da emakumeek ekoizpenarekin lotutako rola hartzea, gizonen ez dutela lortzen ugalketarekin lotutako rola beren gain hartzea baizik. Maskulinitate hegemonikoaren karga dela-eta, ugalketa-jarduerak, historian zehar emakumeek egin dituztenak, beheragoko maila batekotzat jotzen dira, *emakumeen zeregin* gisa hartzen dira, eta, ikuspegi horretatik, gizonen ez lukete loturarik izan behar esparru horrekin.

Maskulinitate hegemonikoa onartzeak, zalantzarik gabe, onurak dakarzikie gizonen, eta desabantailak emakumeen, baina baditu ondorioak gizonengan ere.

(Kaufman, 1994). Maskulinitate hegemonikoa onartzeak badu muga hau ere: gizonen bere buruari galdetzea zer adierazten duen gaur egun gizon izateak, eta zer inplikazio dituen sistema kapitalista, haien errealizazioa eragozten duena, eraldatzeak.

Maskulinitate hegemonikoa

Generoa eraikuntza soziala, kulturala eta historikoa da, bai eta lurralde-eraikuntza ere; hau da, eraikuntza maskulinoa eta femeninoa ez da naturala, ezta biologikoa ere; aitzitik, denborarekin aldatzen da. Maskulinitatearen eraikuntza ere patriarkatuaren eraikuntza-prozesuaren parte da. Gizarte-antolaketako sistema horrek emakumeen gainetik jartzen ditu gizonak; hau da, gizonak menderatzailearen posizioan jartzen ditu, eta emakumeak, mendekoaren posizioan (Connel, 1995).

Hegemonia bat eraikitzeke, beharrezkoa da botere-harreman asimetrikoak ezartzea, eta horrek pribilegio-egoeran daudenei egiten die mesede (Gramsci, 2005; Foucault, 1984). Sistema patriarkal eta matxistak botere-harreman horiek sustatzen ditu, gizonari onura dakarkiotenak, emakumeen eskubideak ukatzen dizkien bitartean.

Maskulinitate tradizionalaren gizarte-eraikuntza patriarkatu kapitalistaren eraikuntzarekin batera joan da, eta maskulinitatearen arketipoak azpimarratu ditu: hornitzailea, maitale ona, babeslea, buruaskia... Horrek maskulinitate hegemonikoa eta matxismoa sendotzen ditu. Agindu horiek, baina, zalantzan jartzen ari dira —ezin da *gizon izateko modu tradizional*ean jokatzeko jarraitu—; batetik, emakumeek beren eskubideak aitor daitezkeen eta bizitzeko beste modu batzuk aldarrikatuz egindako borroketan aurrerapenak lortu direlako; eta bestetik, sistema kapitalistan bertan gertatu diren aldaketengatik.

Maskulinitate hegemonikoa ez da uniforme; testuinguru araberakoa da. Hala, ez dira berdinak gizon beltzak, nekazari indigenak eta gazteak: *nork bere burua gizon gisa onartzeak* berezitasunak ditu. Connelek dioenez, eraikuntza horiei ez zaie erreparatu behar genero-kategoriatik soilik, baizik eta baita klase- eta etnia-ikuspegitik ere (Connel, 1995). Interseksionalitate hori kontuan hartu behar da ekonomia solidarioak sustatzen dituen Familia Nekazarien Batasunetan parte hartzen duten gizonen ari garenean.

Bestalde, maskulinitatearen eraikuntza ez da egiten gizonen arabera soilik, beste kategoriekiko erlazioan baizik: hau da, maskulinitate-feminitatearekiko erlazioan, eta heterosexualitate-homosexualitatearekiko erlazioan. Maskulinitate hegemonikoaren ikuspegitik, erlazio binario horietako bat menpekotasun-egoeran geratzen da (Connel, 1995). Erlazio hori, gainera, aldakorra da, bereziki ekonomia solidarioko esperientzietan, emakumeek gaitasunak sortzen baitituzte, beren diru-sarrerak baitituzte, gizarte-sarea sendotzen baitute, eta beren eskubideen jakitun baitira.

Maskulinitate berri bat eraikitzeko, zalantzan jarri behar da gizon izateko modu tradizional hori, baina, horrez gain, berriro pentsatu behar da maskulino izateak zer esan nahi duen. Prozesu hori eraikitzen ari den bide bat da, eta hautabideak bilatzeko berriro pentsatu behar da rol maskulinoetan, ez baitaude lotuta ekoizpen-rolekin soilik, bereziki ugalketa-rolekin baizik, zuzenean bizitzaren zaintzarekin lotuta daudenean, alegia.

Maskulinitatea eta ekonomia solidarioa

Hasteko, aipatu beharra dago ekonomia solidarioko esperientziek *emakume-aurpegia* dutela, praktika solidarioetan parte hartzen dutenen % 80 emakumeak baitira. Parte-hartze horrek emakumeen bizi-baldintzak hobetu ditu, eta diru-sarrerak areagotzea eta autonomia handiagoa izatea ahalbidetu die. Horrez gain, lotura sozialak sendotzea ekarri du, haien parte-hartzea eta integrazioa sustatuz.

Maria naiz, eta sendabelarrak ekoizten dituen emakumeen erakunde bateko kide naiz. Goizeko bostetan hasten naiz nire zereginekin; gosaria prestatzen dut, seme-alabentzat eta senarrarentzat, eta gero landareak zaintzen ditut eta animaliei jaten ematen diet. Goizeko 9etan, elkartera joaten naiz lanera, landareak lehortzera eta bilgarrietan biltzera. 12etan etxera itzultzen naiz, seme-alabei bazkaria ematera. Arratsaldean elkartean lan egiten dut berriro, bostak arte. Gero, etxean, afaria prestatzen dut. Zazpitan afaltzen dute, eta horren ostean, arropak prestatzen ditut, eta sukaldean lan batzuk egiten ditut, hurrengo eguneko bazkaria prest uzteko. Gaueko 10etan oheratzen naiz, gutxi gorabehera.

La Esperanzako Azoka Agroekologikoko buruzagi baten lekukotasuna

Lekukotasun hori ekonomia solidarioarekin lotutako emakume gehienek egoeraren adierazle da. Lanaldi luzeak eta etxeko indarkeria haien eguneroko bizitzaren parte dira. Ekonomia solidarioaren unitateetan, bai eta praktikan ere, genero-asimetriak aurki daitezke, eta, zenbaitetan, indarkeriazko egoerak nahiz ekitaterik eza eragiten dituzte. Alde horretatik, ekonomia solidarioaren erronka handietako bat da erakundeetan nahiz familia-unitate ekonomikoetan geratzen diren genero-asimetriak desagerraraztea.

Emakumeek ekoizpen-lanak egin behar dituzte, hala nola azoka solidarioetan saltzea edo nekazaritza-jarduerak, baina, horrez gain, ugalketarekin lotutako zereginak ere bai; esaterako, seme-alabak eta gaixoak zaintzea. Horrela, emakumeek lan-karga hirukoitza dute beren gain: lehena, ugalketa-lanekin loturikoa; bigarrena, ekoizpen-lanekin loturikoa; eta hirugarrena, erakundeetako eta komunitateetako parte-hartzearekin loturikoa. Landa-eremuetan bereziki, ez dutenez ura eskuragarri izaten, eta ez dagoenez errepiderik, ezta hozte-sistematik ere, emakumeek gizonek baino denbora gutxiago dute atseden hartzeko eta aisialdirako. Horri *denbora-pobrezia* esan dakioke (Cabrera eta Escobar, 2014).

Mujeres y Hombres del Ecuador en cifras III txostenaren arabera² — Ekuadorreko Estatistika Institutu Nazionalaren (INEC)³ estatistika-datuak oinarri hartuta eta beste informazio-iturri batzuk erabiliz egin zen—, emakumeen asteko lan-karga gizonezkoena baino handiagoa da. Hiriguneetan, hau da erlazioa: 75 ordu emakumeek eta 62 gizonek. Landa-eremuetan, arazoa sakonagoa da, erlazioa 82 ordu / 60 ordu baita: hau da, emakumeek 22 lan-ordu gehiago egiten dituzte.

Eta arazoa larriagoa da ekonomia solidarioko eta antzeko partaidetzako prozesuetan sartuta dauden emakumeen kasuan, bileretan, gaitze-tailerretan eta prozesu ekonomikoekin lotutako beste jarduera batzuetan aritu behar baitute, eta horrek akidura fisikoa eta psikologikoa eragiten die emakume askori. Egoera horrek emakume batzuek jarduera horiek uztea ekarri du, senarraren presioengatik, *etxea ez zaintzea* egozten baitiete.

Beste arazo bat familia-unitateetan gertatzen den genero-indarkeria da. INECen arabera, 2011n familia-

2. <<http://www.flacsoandes.edu.ec/libros/133602-opac>>.

3. <<http://www.ecuadorencifras.gob.ec/institucional/home/>>.

Autoidentifikazio etnikoa	Indarkeria pairatu duten emakumeak	Ikertutako emakumeak guztira	Indarkeria pairatu duten emakumeen %
Indigena	265.104	390.886	%67,8
Afroekudortarra	248.248	372.360	%66,7
Montubia	230.003	365.659	%62,9
Mestizoa	2.320.311	3.925.643	%59,1
Zuria	186.725	312.520	%59,7
Beste bat	9.949	13.189	%75,4
Guztira	3.260.340	5.380.256	%60,6

Iturria: INEC-Familia-harremanei eta emakumeen kontrako genero-indarkeriari buruzko Inkesta Nazionala, 2011

*. Fisikoa, psikologikoa, sexuala, ondarearekin loturikoa

harremanei eta genero-indarkeriari buruz egindako inkestatik ondorioztatzen da Ekuadorreko emakumeen % 60,6k indarkeria-motaren bat pairatu duela, eta emakumeen % 48,7k indarkeria pairatu duela bikote-kidearen aldetik. Egoera are larriagoa da etnia jakin batzuen kasuan: emakume indigenen eta afro-ondorengoaren % 67,8k eta % 66,7k, hurrenez hurren, indarkeria pairatu du.

Egoera hori ohikoa da, eta hori bera gertatzen da antolaketa-prozesuetan ere. Erakundea emakumeen ahalduntzea eta eskubideen aldeko borroka sustatzeko espazio bat bada ere, ekonomia solidarioaren barneko erakundeen erronka ere bada hori.

Emakumeen lan-karga hirukoitz horren irtenbidea ez da emakumeak antolaketa-prozesuetatik ateratzea, lan-orduak murrizteko, gizonen zaintzaren ekonomietan parte hartzea baizik, ekoizpen-rolak eta ugalketa-rolak beren gain hartuz, genero-berdintasuneko prozesuak sortzeko, lehenik eta behin familia-unitate ekonomikoetan, eta gero, praktika solidarioetan.

Gizon batzuek adierazi dute orain *emazteei laguntzen* dietela, erratza pasatzen edo ontziak garbitzen, eta seme-alabak eskolara eramaten. Emakumeei zereginetan laguntzearen ikuspegi hori, baina, okerra da. Kontua da baterako erantzukizuna hartzea, bizitzako ugalketa-zereginetan.

Gizon batzuek beldur dira etxeko zereginak beren gain hartzeko, uste dutelako *mandarinak*⁴ edo menpekoak

izatea egotziko dietela, eta rol femeninoekin lotuko dituztela, ez delako «ekoizpen-lana», edota «emakumeen gauzak direlako». Halaber, uste zabaldua da pentsatzea ugalketa-lanak emakumeek egiten dituztela, indar fisiko gutxiago eskatzen dutelako, bai eta denbora gutxiago ere. Ekoizpen-lanak, aldiz, gizonen egiten dituzte, haiek baitira «etxera dirua ekartzen dutenak»; hau da, gizonen hartzen dute hornitzaile-rola.

Ekonomia solidarioko erakundeekin lotutako emakume gehienak autoestimua eta balioespen-prozesuak sortuz joan dira, beren autonomia sustatu dute, beren eskubideen jakitun dira eta diru-sarrerak hobetu dituzte. Gizonen, aldiz, ez dute ahalduntzeko prozesu sozialik sortzen; *gizon izateko modu tradizionalaren* arabera pentsatzen eta jokatzeko jarraitzen dute, eta, horrenbestez, ekonomia solidarioetan gizonen gizon-rol nagusitik baztertuta sentitzen dira. Horrela, auto-esklusio-prozesuak sortu dira, baina inklusiokoak ere bai. Hain zuzen, gaur egun, mugimenduaren barneko gizon batzuek prozesu sozial eta asoziatiboetan sartzea erabaki dute; dena den, oraindik gutxiengo dira.

Ez dagoenez *gizon izateko modu berriei* buruzko proposamenik, maskulinitate tradizionala zalantzan jartzen bada ere, ez dago maskulinitatei buruzko gogoeta bat, eta, egoera, horretan, larrialdi emozionalak sortzen dira eta, zenbaitetan, gainezka egiten dute, dela alkoholaren eraginez, dela indarkeriagatik, eta, inoiz, suizidioak ere gertatzen dira.

Maskulinitate berriek genero-berdintasuna sustatzeko eta gizonen eta emakumeen arteko harremanak aldatzeko tresna izan behar dute, eta beste generoekin harremanak izateko moduak aldatzekoak ere bai. *Gi-*

4. *Mandarina* terminoa hizkuntza ez-formalean erabiltzen da Ekuadorren, hau adierazteko: emakumearen mende dagoen eta hark esandako guztia egiten duen gizona.

zon berri bat izatea zer den ez dago definituta oraindik; eraiki beharreko prozesu bat da.

Bada alderdi bat bereziki garrantzitsua dena, ekonomia feministaren planteamenduetatik sortua: zaintzaren ekonomien garrantzia. Ekonomiaren ikuspegi substantibista abiapuntu hartuta, OIKONOMIA biziaren zaintzarekin lotutako zientzia bat da, eta esparru horretan, gizonak —patriarkatuaren eraketako prozesu sozial eta kulturalengatik— ugalketa-roletatik urrundu dira.

Lan-hipotesi gisa maskulinitate berrien eraikuntza hartuta, beharrezkoa da gizonak zaintzaren ekonomietan parte hartzea; hau da, ugalketa-rolak beren gain hartzea: natura, seme-alabak eta beharra duten pertsonak zaintzea, alegia.

Gizonen sentsibilizaziorako eta kontzientziaziorako, beharrezkoak dira prozesu objektiboak eta subjektiboak. Aintzat hartuta gizakiaren alderdi ontologikoa, ekoizpen-alderdia eta ugalketa-alderdia prozesu bakar baten parte dira, ezin dira banandu; beraz, prozesu integral bat behar da, subjektu solidarioagoak eta gizatiarragoak eraikitzeko. Prozesu sozial horretan aurkituko ditugu gizonok gizon izateak zer adierazten duen pentsatzeko eta ideia hori berreraikitzeke irtenbideak.

Ekonomia solidarioak bere egiten ditu ekonomia feministaren planteamenduak. Haren proposamen nagusietako bat da sexuen araberako lan-banaketa desagerraraztea, neurri berean balioestea ekoizpen-lana eta ugalketa-lana, eta balioespen bera izatea erabilerrako eta trukerako ondasunek; eta, horrez gain, beharrezkotzat jotzen du biziaren zaintza sustatzea.

Gizonen sentsibilizaziorako eta kontzientziaziorako, beharrezkoak dira prozesu objektiboak eta subjektiboak. Aintzat hartuta gizakiaren alderdi ontologikoa, ekoizpen-alderdia eta ugalketa-alderdia prozesu bakar baten parte dira, ezin dira banandu; beraz, prozesu integral bat behar da, subjektu solidarioagoak eta gizatiarragoak eraikitzeko. Prozesu sozial horretan aurkituko ditugu gizonok gizon izateak zer adierazten duen pentsatzeko eta ideia hori berreraikitzeke irtenbideak.

Kontzientziazio prozesuek, bakearen kulturaren proposamenari jarraituz, sentitzea, pentsatzea eta ekitea eskatzen dute (Serpaj, 2002); hau da, emozio, beldur eta ezinegonetatik abiatu behar da, gero analisi-prozesuak sortzeko. Sentitzea eta pentsatzea abiapuntu hartuta, errealitatearekiko ikuspegi kritikoa izan behar dugu, eta gizarte-asimetriak sortzen dituzten errealitateak aldatu.

Halaber, sentsibilizazioak beste prozesu hau ere eskatzen du: *subjektu sozial gisa eraikitzeke* prozesua; hau da, gizakia subjektu gisa eraikitzea eta gainerako pertsonak ere hala tratatzea. Subjektu soziala eraikitzeke prozesuak beste behar du, harreman gizatiarragoak eta solidarioagoak sustatzeko: «beste badago soilik hazten

naiz», «bestetasuna»,⁵ Helio Gallardok adierazten duen moduan. Eta autoestimua lortzeak berekin dakar «besteekin eta besteentzat maitatzea»; hau da, inork ez du bere burua maite bakarrik; eraikuntza sozialeko prozesu bat da, eta besteren zerbitzura dago.

5. Kontzeptu horri buruz —bestetasunaren feminismoa— gehiago jakiteko, esteka honetara jo daiteke: http://www.heliogallardo-americalatina.info/index.php?option=com_content&view=article&id=40:el-fundamento-social-de-la-esperanza&catid=9&Itemid=104&showall=&limitstart=2.

Bibliografía

- Cabrera, M. eta Escobar, L. (2014). «Equidad de género y economía social y solidaria: Aportes de la economía feminista». in Y. Jubeto, L. Guridi eta M. Fernández-Villa (arg.), *Diálogos sobre Economía Social y Solidaria en el Ecuador* (211. or.) Bilbao. Hegoa.
- Carrasco, C. (2006). *La economía feminista: una apuesta por otra economía*. Hemendik berreskuratua: <<http://obela.org/system/files/CarrascoC.pdf>>.
- Connell, R.W. (1995). *La organización social de la masculinidad*. Hemendik berreskuratua: <<http://higualitaris.grunyi.net/wordpress/wp-content/uploads/organizacion-social-masculinidad-connell.pdf>>.
- Consejo Nacional por la Igualdad de Género (2014). *Agenda Nacional de las Mujeres por la Igualdad de Género 2014-2017*. Quito. Senplades.
- Duarte, C. (2016). *Género, generaciones y derechos: nuevos enfoques del trabajo con jóvenes*. La Paz. CARE.
- El Comercio* egunkaria. (2013ko azaroak 10). «Suicidios son cuarta causa de muerte». *El Comercio*.
- Ferreira, C., García, K., Macías, L., Pérez, A., eta Tomsich, C. (2014). *Mujeres y hombres del Ecuador en cifras III*. Hemendik berreskuratua: <http://www.ecuadorencifras.gob.ec/wp-content/descargas/Libros/Socioeconomico/Mujeres_y_Hombres_del_Ecuador_en_Cifras_III.pdf>.
- Foucault, M. (1984). *Cómo se ejerce el poder. Un parcours philosophique*. Hemendik berreskuratua: <<http://www.unizar.es/deproyecto/programas/docusocjur/FoucaultPoder.pdf>>.
- Gramsci, A. (2005). *Manual del sacristán*. Mexiko. Trotta.
- Kaufman, M. (1994ko urriak 12). *Los hombres, el feminismo y las experiencias contradictorias del poder entre hombres*. Hemendik berreskuratua: <<http://www.michaelkaufman.com/wp-content/uploads/2008/12/los-hombres-el-feminismo-y-las-experiencias-contradictorias-del-poder-entre-los-hombres.pdf>>.
- Messe (2016). *La Agenda Política de la Economía Solidaria*. Hemendik berreskuratua: <http://biblioteca.hegoa.ehu.es/system/ebooks/20273/original/Agenda_Pol_tica_MESSE.pdf?1482924168>.
- Moore, R. eta Gillete, D. (1999). *La nueva masculinidad: rey, guerrero, mago y amante*.artzelona. Paidós.
- Nobre, M. (2015). *Economía solidaria y economía feminista: elementos para una agenda*. Bilbo. REAS Euskadi.
- Serpaj, Ekuador. (2002). *Educadores por la paz: guía para facilitadores: módulo de especialización*. Hemendik berreskuratua: <http://www.serpaj.org.ec/attachments/093_modulo%20especializacion.pdf>.
- Silva, G. (2012). *Circuitos económicos solidarios y puesta en valor del patrimonio cultural*. Hemendik berreskuratua: <<http://dspace.ups.edu.ec/bitstream/123456789/10823/1/Circuitos%20economicos%20solidarios%20y%20puesta%20en%20valor%20del%20patrimonio.pdf>>. ■

- **CEDAW:** Emakumearen aurkako diskriminazio-mota guztiak desagerrarazteko Nazioarteko Konbentzioa (CEDAW, ingelesezko siglekin). Nazio Batuek 1979an sinatutako Nazioarteko Hitzarmen bat da, *Emakumeen Magna Cartatzat* hartzen dena. Gaur egun, munduko 189 herrialdek berretsi dute. <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-8&chapter=4&clang=_en>.
- **LANEren 189. Hitzarmena.** Lanaren Nazioarteko Erakundearen (LANE) 2011ko Etxeko langileentzako lan duinari buruzko Hitzarmenari egiten dio erreferentzia; 2013ko irailaren 5ean sartu zen indarrean. <http://www.ilo.org/dyn/normlex/es/f?p=NORMLEX_PUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:2551460>.
- **Egiturazko doikuntza-planak.** Austeritatean eta ekonomiaren liberalizazioan oinarritutako politika ekonomikoko neurrien multzoa, helburu duena finantza-saneamendua eta etorkizunari begira hazkunde ekonomikoa lortzea. Eskuarki, Egiturazko Doikuntza Programa (EDP) Nazioarteko Diru Funtsak (NDF) eta/edo Munduko Bankuak herrialde bati jarritako baldintza da, finantza-laguntza emateko, nazioarteko ordaintzen arazo larri bati aurre egiteko. Errezeta bakar bat bezalakoa da, balio unibertsala izateko asmoa duena, eta herrialde guztiei aplikatzen zaiena, herrialde bakoitzaren egoera berezia edozein delarik ere. Programa horretan, Hegoaldeko eta Ekialdeko 90 herrialde sartu dira XX. mendeko azken bi hamarkadetan; horrek agerian jartzen du programa horren garrantzia. EDPak 1980ko hamarkadaren hasieran sortu ziren, Bretton Woodseko erakundeek *Hirugarren Mundua* zeritzonaren kanpo-zorren krisiari emandako erantzun gisa. Berehala sortu ziren ahots kritikoak, eta EDPak abian jartzeak zekartzan eragin ekonomikoa eta sozial larriak salatu zituzten. Dena den, urte asko igaro ziren kontuan hartu ziren arte, garai hartako *pent-samendu bakar* neoliberalaren hegemonia zela-eta. <<http://www.dicc.hegoa.ehu.es/listar/mostrat/178>>.
- **Eskubide Ekonomiko, Sozial eta Kulturalen Nazioarteko Ituna (EESKNI).** Eskubide Ekonomiko, Sozial eta Kulturalen Nazioarteko Ituna (ICESCR, ingelesezko siglekin) alde anitzeko itun orokor bat da, eskubide ekonomikoak, sozialak eta kulturalak onartzen dituen, eta haiek babesteko eta bermatzeko mekanismoak ezartzen dituen. Nazio Batzuen Batzar Nagusiak onetsi zuen, 1966ko abenduaren 16ko 2200A (XXI) Ebazpenaren bidez, eta 1976ko urtarrilaren 3an sartu zen indarrean. Aldeek konpromisoa hartu zuten pertsonen eskubide ekonomiko, sozial eta kulturalak aitortzeko lan egiteko, barnean hartuta lan-eskubideak eta osasunerako, hezikuntzarako eta bizi-maila egoki baterako eskubideak. <<http://www.ohchr.org/SP/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>>.
- **Sumak Kwasay.** *Sumak Kawsay* nozioa (edo *Suma Qamaña*, aimara hizkuntzan) kontinenteko mugimendu indigenen diskurtso politikoaren eta haien proiektu politiko eta historikoaren parte da; batez ere, Ekuador eta Boliviako mugimendu indigenena. Nozio hori *Ongi Bizitzea* itzuli izan da, baina esanahiari erreparatuta, egokiagoa litzateke *Betetasunez Bizitzea* esamoldea. Kontzeptu hori herri indigenen antzinako bizipenen berrespenetik hartu eta birsortu da, bai eta haien sozialitatea eta naturarekiko harremana eraikitzeke modutik ere. Gai horri buruz, ikusi *MgE Dosierak* lanaren 23. zenbakia.
- **Iraultza Berdea.** Iraultza Berdea deritza, nazioartean, 1940tik 1970era gertatutako nekazaritza ekoizpenaren hazkunde handiari. Iraultza hori Norman Borlaug estatubatuarra abiatu zuen. Zenbait urtez, arto-, arroz- eta gari-landareen gurutzaketa selektiboak egin zituen, Mexikon, Pakistanen eta Indian, landare produktiboak lortzeko. Geroago, frogatu zen landare horiek ongari, pestizida eta ur asko behar dutela. Gainera, nekazarien artean aldaera horien erabilera orokortzearen ondorioz, aldaera tradizionala desagertuz joan da, eta hala, biodibertsitatearen galera gertatu da.

GEHIAGO JAKITEKO

Dosier honetan parte hartu duten erakundeei buruz.

HEGOA

Hegoa, Nazioarteko Lankidetzaren eta Garapenari buruzko Ikasketen Institutua, Euskal Herriko Unibertsitatearen institutu misto bat da, unibertsitate horrek eta Hegoa Elkarteak sortua, 1987an. Unibertsitateko institutu eta elkarte zibil den aldetik, giza garapenaren eta nazioarteko lankidetzaren sustapenean lan egiten du, hainbat esparrutan: ikerketa eta analisia; informazio- eta dokumentazio-baliabideak; graduondoko irakaskuntza eta unibertsitate-prestakuntzako beste irakaskuntza-programa batzuk, garapenaren eta lankidetzaren arlokoak; lankidetzaren gizarte-ehuna sendotzeko gaitasunak sortzea; aholkularitza teknikoak, zenbait erakunde eta instituzio publikori; eta lankidetzaren programak eta -proiektuak.

Informazio gehiago:

<<http://www.hegoa.ehu.es/>>

Quartiers du Monde (Munduko Auzoak)

Quartiers du Monde (QDM) nazioarteko elkartasunerako Frantziako GKE bat da, 2003an sortua. Hego-hego-ipar bi sare koordinatzen ditu (Munduko Emakumeen Sarea eta Gazteen Sarea). Sare horretako kide dira Iparraldeko eta Mendebaldeko Afrikako, Latinoamerikako eta Europako gazteen eta emakumeen zenbait gizarte-erakunde. QDM erakundeak Hegoko nahiz Iparreko gizarte-erakundeen gaitasunak sendotzen ditu, gazteen zein emakumeen ahalduntze soziopolitikoan eta ekonomikoan laguntzeko, auzo herrikoietan, zenbait esparrutan: herritarren parte-hartzea, genero-harremanak, ekonomia sozial eta solidarioa, lan duina eta indarkeria-mota guztien aurkako borroka. Munduko Auzoak erakundeak, izenak berak adierazten duen moduan, hiriguneetako eta hirien periferiako auzo herrikoetan jarduten du.¹ Eremu horiek ezaugarri hauek dituzte: biztanleek beren eskubideak erabiltzeko aukerarik ez izatea; azpiegiturarik eta hiri-ekipamendurik ez izatea (Europako auzoetan izan ezik); hiriko indarkeria-indize altuak

1. *Hiriguneetako eta hirien periferiako auzo herrikoiak* izateak adierazten du zailtasunak dituztela zerbitzuak eskuratzeko, garraio-politika publikorik ez dagoelako, eta, batzuetan, prekarietatea pairatzen dutela etxebizitza lortzeko, jabetza-titulurik ez dutelako. Halaber, adierazten du komunitatearen mobilizazio handia dagoela, estatuaren esku-hartzerik eza konpentsatzeko.

(altuagoak Latinoamerikan); kontserbadurismoa genero-harremanetan; eremu publikoaren okupazio handia gizonen eskutik; eta biztanleen autorregulazio soziala. Auzo herrikoak mikrolurraldeak dira, eta haietan, gazteek beren burua eraikitzen dute eta beren ametsak ehuntzen dituzte, gizarteak espero duen gizon- eta emakume-motak bihurtzeko. Testuinguru horretan, Munduko Emakumeen Sareak genero-ikuspegia txertatuz jarduten du, eta zalantzan jartzen ditu botere- eta menderakuntza-harremanak, ekonomia sozial eta solidarioaren (ESS) esparruan. Hala, emakume-taldeen ahalduntze sozial eta solidarioetan laguntzen du; tokiko sareak antolatzen ditu; emakumeen lidergo kolektiboak, demokratikoak eta gardenak sendotzen ditu beren taldeetan, botere-harremanak eraldatzeko helburuarekin; emakumeak indarkeriaren aurkako borrokaren esparruan ahalduntzen ditu; eta gizonen inplikazioa eraikitzen du, berdintasunaren alorrean esku har dezaten. Munduko Emakumeen Sareak 18 emakume-talderi laguntzen die, ahalduntze sozioekonomikoko eta politikoko prozesuetan. Sareak 8 gizarte-erakunde ditu, Afrikan (Mali, Maroko eta Senegal), Latinoamerikan (Bolivia eta Kolonbia) eta Europan (Frantzia, eta noizbehinkako ekintzak Belgikan) jarduten dutenak.

Informazio gehiago:

<<http://www.quartiersdumonde.org>>

<<https://www.linkedin.com/company/quartiers-du-monde>>

<<https://www.facebook.com/quartiersdumonde1/>>

Ekuadorreko Ekonomia Sozial eta Solidarioaren Mugimendua (MESSE)

Ekuadorreko Ekonomia Sozial eta Solidarioaren Mugimendua herrialdeko gizarte-talde bat da, eta hainbat esparrutan jarduten du: eragileen ekimenak artikulatzen eta partekatzen ditu, eta ekonomia solidarioko praktika eta esperientzien bidez sendotzen, betiere natura zein gizakia errespetatuz; ikaskuntza komunitarioaren bidez elkarriketak, ezagutzak eta jakintzak sustatzen, balioesten eta eraikitzen ditu; eta tokian-tokian, herrialdean, eskualdean nahiz nazioartean gizarte eraldatzeko proposamenak sortzen, hedatzen eta kokatzen ditu, elkartasunean oinarritutako ekonomiaren ildotik, bizitza ospatuz eta Sumak Kawsay (Ongi Bizitza) lortzeko helburuarekin.

Informazio gehiago: <<http://www.messe.ec/>>

GEHIAGO JAKITEKO

Ekonomia Feministaren Sarea

Madrilgo Ekonomia Feministaren Sarea 2014ko irailean sortu zen, ikuspegi feminista ekonomia solidarioan modu eraginkorren txerta dadin sustatzeko xedez. Sarea 2014ko azaroan aurkeztu zen ofizialki, Zaragozan izandako Ekonomia Sozial eta Solidarioaren Nazioarteko I. Biltzarrean. Gaur egun, hogeit hamar erakunde eta talde baino gehiago dira sare horretako kide.

Informazio gehiago:

<<http://redeconomiafeminista.net/>>

San Marcoseko Unibertsitate Nazional Nagusiko Ekonomia Sozial, Solidario eta Herrikoien Mintegia

San Marcoseko Unibertsitate Nazional Nagusiko Gizarte Zientzien Fakultateko Ekonomia Sozial, Solidario eta Herrikoien Mintegia gogoeta eta ekintza akademikorako instantzia iraunkor bat da. Soziologiako Eskola Akademiko Profesionaleko Aholku Batzordeak sortu zuen; 2014ko apirilaren 10eko Dekanotzaren N° 0318-D-FCCSS-2014 Ebazpenaren bidez onartu zen, eta 2014ko abuztuaren 06ko Errektoretzaren N.º 03998-R-14 Ebazpenaren bidez berretsi. Mintegiak helburu hauek ditu: ekonomia sozial, solidario eta herrikoien arazoari buruzko gogoeta egitea

eta ezagutzak sortzea; ekonomia sozial, solidarioa eta herrikoia sustatze aldera esku hartzeko prozesuekin lotutako tresna teorikoak nahiz metodologikoak erabiltzeko presuntakuntza ematea eta trebatzea; eta tokiko kudeaketa oinarri duten esperientziak sustatzea eta sendotzea, erakunde sozial, kultural eta ekonomikoek nahiz erakunde publiko eta pribatuek ekonomia sozial, solidarioa eta herrikoian oinarritutako eraikuntza-prozesuak bidera ditzaten.

Informazio gehiago:

<<http://economysolidarias.unmsm.edu.pe/?q=inicio>>

Manuela Ramos mugimendua

Manuela Ramos mugimendua erakunde feminista bat da, berdintasunean, demokrazian eta iraunkortasunean oinarritutako gizarte bat eraikitzeko konpromisoagatik aitortua, eta aniztasunaren errespetua eta balioespena nahiz emakumeek beren eskubideak modu autonomoan erabiltzea sustatzen duena. Haren eginkizun nagusia da botere-harremanak eraldatzen laguntzea eta diskriminazio-mota guztiak desagerraraztea, emakumeen herri-tartasun osoa sustatuz eta praktika politiko feminista sendotuz.

Informazio gehiago: <<http://www.manuela.org.pe/>>

1. dosierra: «Nuevos tiempos para la cooperación internacional para el desarrollo», 2011ko apirila.
2. dosierra: «¿Cambiar el mundo desde el consumo?», 2011ko uztaila.
3. dosierra: «Sombras en las microfinanzas», 2011ko urria.
4. dosierra: «La RSE ante la crisis», 2012ko urtarrila.
5. dosierra: «La cooperación al desarrollo en tiempos de crisis. Nuevos actores, nuevos objetivos», 2012ko apirila.
6. dosierra: «Crisis, indignación ciudadana y movimientos sociales», 2012ko uztaila.
7. dosierra: «¿Otra política económica es posible?», 2012ko urria.
8. dosierra: «Banca ética ¿es posible?», 2013ko urtarrila.
9. dosierra: «Desigualdad y ruptura de la cohesión social», 2013ko apirila.
10. dosierra: «Seguridad alimentaria: Derecho y necesidad», 2013ko uztaila.
11. dosierra: «La agenda de desarrollo post-2015: ¿Más de lo mismo o el principio de la transición?», 2013ko urria.
12. dosierra: «Economía en colaboración», 2014ko urtarrila.
13. dosierra: «Otra economía está en marcha», 2014ko udaberria.
14. dosierra: «RSC: Para superar la retórica», 2014ko uda.
15. dosierra: «La enseñanza de la economía», 2014ko udazkena.
16. dosierra: «El procomún y los bienes comunes», 2015eko negua.
17. dosierra: «Financiación del desarrollo y Agenda Post-2015», 2015eko udaberria.
18. dosierra: «II Jornadas Otra Economía está en marcha», 2015eko uda.
19. dosierra: «Las exclusiones sociales», 2015eko udazkena.
20. dosierra: «Fiscalidad: eficiencia y equidad», 2016ko negua.
21. dosierra: «Recordando a José Luis Sampedro», 2016ko udaberria.
22. dosierra: «Otra economía está en marcha III», 2016ko uda.
23. dosierra: «El buen vivir como paradigma societal alternativo», 2016ko udazkena.
24. dosierra: «La energía. Retos y problemas», 2017ko negua.

**Economistas
sin Fronteras**

MgE Dosierrak
25 zk., 2017ko udaberria

Mugarik gabeko ekonomilariak

c/ Ronda, s/n Bolunta

48005 • Bilbao • Bizkaia

Tel.: 94 415 34 39

ecosfron.euskadi@ecosfron.org

